

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Кафедра початкової освіти

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ УМІНЬ УЧНІВ 2 КЛАСУ НА УРОКАХ
МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
Спеціальність 013 «Початкова освіта»

Пасічнюк Богдана Володимирівна
ПОМ-1-24-1.4з

Науковий керівник: Роксолана
Шпіца-Павлюк, кандидат
педагогічних наук, старший
викладач кафедри початкової
освіти Київського столичного
університету імені Бориса
Грінченка

Допущено до захисту
Протокол № від _____
Завідувач кафедри

КИЇВ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	6
1.1.Базові категорії дослідження.....	6
1.2.Вікові особливості дітей молодшого шкільного віку	15
1.3.Процес розвитку творчих умінь другокласників засобами арт-терапії на уроках мистецтва.....	24
Висновки до першого розділу.....	31
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИЯВЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАСОБІВ АРТ-ТЕРАПІЇ В ЗМІСТ УРОКІВ МИСТЕЦТВА З МЕТОЮ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	33
2.1.Визначення актуального стану розвитку творчих умінь другокласників.....	33
2.2.Розроблення експериментальних арт-терапевтичних вправ, завдань в зміст уроків мистецтва.....	47
2.3.Аналіз результатів дослідження.....	56
Висновки до другого розділу.....	66
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні соціально-економічні виклики, високий рівень інновацій та технологій вимагають від системи освіти формування особистості здатної генерувати нові ідеї, легко адаптуватися до змін, діяти ініціативно та творчо за будь-яких обставин. У зв'язку з цим питання розвитку творчого потенціалу молодого покоління стає одним із пріоритетних.

Найбільш сприятливим періодом для формування творчих умінь є молодший шкільний вік, який характеризується інтенсивним розвитком пізнавальних здібностей та емоційної чутливості, що створює оптимальні умови для активного залучення дітей до творчої діяльності.

У зв'язку з цим, Законом України «Про освіту», Концепцією «Нова українська школа», Державним стандартом початкової освіти, освітніми програмами визначено пріоритетність, мету та завдання творчого розвитку учнів. Зокрема, Закон України «Про освіту» визначає завдання освіти як всебічний розвиток особистості, формування її творчого потенціалу та здатності до самовираження через різні види діяльності; у Концепції «Нова українська школа» (НУШ) увага звертається на розвиток ключових компетентностей, серед яких – ініціативність, вміння вчитися впродовж життя, творчість; Державний стандарт початкової освіти передбачає формування творчої особистості через компетентнісний підхід і визначає очікувані результати у кожній освітній галузі, які включають розвиток креативного мислення, уяви, здатності створювати нові продукти діяльності, брати участь у творчих завданнях; освітні програми передбачають інтеграцію творчих завдань безпосередньо у навчальний процес, особливу роль у якому відіграють уроки інтегрованого курсу «Мистецтво».

Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво» поєднують у собі різні види мистецтва: музику, образотворче мистецтво, театр, хореографію, тощо. Так, під час проведення таких уроків у молодших школярів формується здатність до самостійного творчого мислення, експериментування з художніми техніками та

матеріалами, вираження власних почуттів і думок через мистецтво. Вони вчаться імпровізувати, створювати оригінальні художні образи тощо.

Таким чином, інтегрований курс «Мистецтво» відіграє важливу роль у розвитку творчих здібностей учнів, сприяючи їхньому гармонійному особистісному зростанню та формуванню естетичного світогляду.

Проблема формування творчих умінь школярів початкової школи розкрита у багатьох дослідженнях, виконаних вітчизняними науковцями (Л. Беземчук, С. Кельнер, В. Котляр, А. Микуліна, Л. Михайлова та ін.). В них розкрито зміст поняття «творчі уміння»; запропоновано методи їхньої діагностики у молодших школярів; проаналізовано шляхи та методи розвитку творчих умінь. Серед науковців, які досліджували цю педагогічну проблему виокремлюємо праці О.Власюка, О. Деркача, М. Замелюк, Л. Магдисюк, Н. Ольхової, О. Сороки та ін.

Науковці наголошують на тому, що засоби арт-терапії є ефективним інструментом для розвитку творчих умінь молодших школярів. Вони сприяють не лише художньому самовираженню здобувачів освіти, а й формуванню емоційної чутливості, розвитку уяви, креативного мислення та гармонізації психоемоційного стану.

Арт-терапія включає різноманітні техніки, такі як малювання, ліплення, колаж, музична імпровізація, театралізована діяльність та ін., які дозволяють дітям вільно виражати свої почуття, думки та емоції. Використання таких методів у процесі навчання допомагає подолати страх помилок, стимулює експериментування та пошук нестандартних рішень, що є важливими складовими творчої діяльності.

Отже, актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір **теми дослідження:** «Розвиток творчих умінь учнів 2 класу на уроках мистецтва засобами арт-терапії».

Мета дослідження: виявити ефективність серії вправ та творчих завдань з елементами арт-терапії для розвитку творчих умінь учнів 2 класу на уроках мистецтва.

Завдання дослідження:

1. Уточнити сутність базових категорій досліджень.
2. Охарактеризувати вікові особливості молодших школярів.
3. Проаналізувати вплив арт-терапевтичних засобів на розвиток творчих умінь молодших школярів в межах вивчення курсу “Мистецтво”.
4. Визначити актуальний стан сформованості творчих умінь другокласників.
5. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність серії вправ та творчих завдань з використанням елементів арт-терапії в зміст уроків мистецтва в процесі розвитку творчих умінь другокласників
6. Проаналізувати результати проведеного дослідження.

Об’єкт дослідження – процес розвитку творчих умінь молодших школярів в умовах освітнього процесу.

Предмет дослідження – розвиток творчих умінь учнів 2 класу на уроках мистецтва засобами арт-терапії.

Методи, що дозволили здійснити дослідження на різних його етапах. Для розв’язання поставлених завдань, досягнення мети використано:

- загальнонаукові методи теоретичного рівня (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних та емпіричних даних),
- методи емпіричного дослідження (анкетування, тестування),
- методи математичної обробки даних.

Структура і обсяг роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (51 найменування) і 3 додатків (на 15 сторінках). Загальний обсяг роботи – 88 сторінок. Робота містить 16 таблиць і 8 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Базові категорії дослідження

У процесі дослідження розвитку творчих умінь учнів 2 класу на уроках мистецтва засобами арт-терапії важливо визначити ключові категорії, що є основою для аналізу. До них належать творчість, як багатогранний феномен людської діяльності та творчі здібності, які відображають індивідуальний потенціал учнів до створення нового. А також арт-терапія, що слугує ефективним інструментом для стимулювання креативності та емоційного розвитку учнів. Розкриття цих категорій дозволяє сформувати цілісне уявлення про досліджувану проблему та обґрунтувати вибір підходів до її вирішення.

Категорія «творчість» - не нова. Так, у довідкових джерелах її розглядають як унікальну форму діяльності, яка спрямована на створення нових духовних або матеріальних цінностей, що раніше не існували. Ці результати можуть проявлятися в найрізноманітніших сферах: від витончених мистецьких робіт, що передають глибину людських почуттів та ідей, до новаторських винаходів, здатних змінювати повсякденне життя суспільства. Творчість також виявляється у наукових відкриттях, які розширюють горизонти нашого знання, та в прогресивних управлінських рішеннях, що сприяють ефективному розвитку організацій. Провідну роль у творчому процесі відіграють уява і фантазія — внутрішні ресурси, які дозволяють людині передбачати кінцевий результат ще до його реального здійснення. Уява виступає генератором ідей, а фантазія — засобом їхнього перетворення у цілісні концепції.

У наукових джерелах творчість визначається як діяльність людини, спрямована на створення як духовних, так і матеріальних цінностей; діяльність, що включає елементи новизни, удосконалення, збагачення та розвитку[7].

З філософської точки зору творчість трактують як продуктивну діяльність, що відбувається в умовах свободи та самовизначення. У цьому процесі зовнішній

вплив на активність людини замінюється внутрішньою мотивацією. Хоча елементи творчості притаманні всім видам людської діяльності, її головною особливістю є створення принципово нових результатів [48].

Філософ А. Бергсон у своїй видатній праці «Творча еволюція» запропонував глибоке розуміння творчості як універсального процесу. Він розглядав творчість не тільки як людську здатність, але і як фундаментальний принцип існування всесвіту. На думку Бергсона, творчість проявляється у природі через постійне виникнення нового – чи то в еволюції живих організмів, чи у формуванні складних систем свідомості. У контексті людської діяльності він виділив численні види творчості, які розрізняються залежно від їхньої мети та галузі застосування:

- технічна творчість спрямована на розробку інструментів, машин і технологій;
- наукова – на відкриття природних закономірностей та створення нових знань;
- філософська – на осмислення сутності буття та пізнання.

Окреме місце у класифікації А. Бергсона займає художня творчість, яка, на його думку, є проявом внутрішньої гармонії та краси. Водночас релігійна творчість відображає прагнення до пізнання духовного та божественного, а організаторська – до створення нових форм управління та соціальних структур. Побутова творчість, хоч і виглядає скромніше, також відіграє важливу роль у житті людини, адже вона стосується вирішення щоденних проблем і покращення умов існування. Таким чином, Бергсон показує творчість як багатовимірний і універсальний феномен, що пронизує всі аспекти життя і діяльності, забезпечуючи розвиток і прогрес як окремих індивідів, так і суспільства в цілому [44].

Е. Фромм, видатний філософ і психолог, розширював поняття творчості, описуючи її як здатність людини до здивування та прагнення до пізнання. На його думку, творчість проявляється в умінні шукати нестандартні рішення в складних ситуаціях і знаходити нові шляхи розвитку. Фромм підкреслював, що творчість – це не просто створення нового, а й глибоке усвідомлення власного досвіду,

здатність перетворювати його на джерело знань і інновацій. Він вважав, що творчість – це не привілей окремих обдарованих людей, а універсальна властивість кожної особистості, яка розкривається у відкритості до нового, постійному навчанні та сміливості бути собою. На думку Фромма, саме творчість дозволяє людині рухатися вперед, знаходити гармонію між внутрішнім і зовнішнім світом та робити внесок у культурний і соціальний розвиток [24, с. 67].

У сфері педагогіки творчість прийнято розглядати як діяльність, спрямовану на створення високоякісних інноваційних духовних і матеріальних цінностей, що мають суспільне значення. А розвиток творчості вважається важливим чинником культурного та соціального прогресу. Тому в системі освіти на всіх рівнях (початкова, середня, вища школа) необхідно стимулювати формування глибоких знань, самостійної активності, творчих інтересів і здатності до вирішення творчих завдань [14].

Видатний український педагог В. Сухомлинський у своїх працях наголошував на значущості творчості як особливої складової духовного життя людини. На його думку, творчість є тим унікальним простором, де учень розвиває свої внутрішні якості, знаходить власний шлях до самореалізації та демонструє індивідуальність. Сухомлинський вважав, що кожен школяр має прихований творчий потенціал, який розкривається в процесі активної діяльності, співпереживання та особистісного самовираження. У творчості він бачив не лише засіб розвитку особистості, а й шлях до формування гармонійного і щасливого суспільства. Тому педагог приділяв велику увагу створенню умов, які б сприяли розвитку цієї унікальної здатності в здобувачів допомагали їм пізнавати себе та навколишній світ через творчий підхід [42].

Е. Удовенко зазначає, що «творчість — це така цінність, яка надає життю сенс, проявляючись у здатності пізнавати, дивуватися, знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, орієнтуючись на відкриття нового та глибоке усвідомлення особистого досвіду» [46, с. 99].

О. Твердовська вважає творчість науковою категорією, яка виражає сутність людської діяльності, що полягає у безперервному прогресі та зростанні різноманіття реальності як результату задоволення потреб і інтересів людини [45, с. 222.].

І. Біла розглядає творчість як діяльність вищого рівня, що відбувається в процесі пізнання та перетворення природного і соціального середовища, в результаті чого змінюється сама людина (її способи мислення, особистісні риси): вона стає творчою особистістю [4].

Таким чином, під поняттям «творчість» у науковому контексті розуміється активне самовираження, яке може здійснюватися в різних формах. І. Новоселецька зазначає, що дитяча творчість є початковим етапом розвитку творчої діяльності, на якому дитина може виразити своє сприйняття та ставлення до навколишнього світу, розкриваючи свій внутрішній світ, уяву, фантазію, інтереси та здібності [37, с. 64].

І. Біла зазначає, що дитячу творчість варто розуміти як процес створення дитиною суб'єктивно нового (значущого для неї) продукту, такого як малюнок, конструкція, гра, оповідання, а також створення невідомих раніше елементів, які по-новому характеризують створюваний образ. Це можуть бути різні варіанти зображень, ситуацій, рухів, характеристик героїв та інших дій. Також важливим є застосування раніше засвоєних способів зображення або виразних засобів у нових ситуаціях та прояв ініціативи в усьому.

Дитяча творчість також включає створення образів із казок, оповідань, гри-драматизації, малювання, конструювання, а також пошук способів розв'язання завдань у процесі діяльності [50].

Творчість учнів суттєво відрізняється від творчості дорослих, оскільки молодші школярі перебувають у стані творчості не тільки під час занять, а й у повсякденному житті, створюючи оригінальні продукти своєї діяльності, наприклад, малюнки, вироби з глини, пластиліну, паперу, конструкції з будівельного матеріалу, підбираючи рими до слів та складаючи вірші.

Категорію творчість часто розглядають у тісному взаємозв'язку разом з дотичними поняттями, серед яких «творчі здібності» та художньо-творчі здібності. Розглянемо їх детально.

Так, Ю. Грицкова вважає, що «творчі здібності слід трактувати як індивідуальні особливості дитини, які визначають успішність виконання нею різноманітних видів творчої діяльності, здатність генерувати нові ідеї та вирішувати нові завдання» [16, с. 106].

В свою чергу, О. Андрощук підкреслює, що «творчі здібності — це властивості, спрямовані на створення нового та оригінального, нестандартне бачення звичних явищ, відкриття нових можливостей їхнього функціонування або інтеграції в нові системи, а також здатність генерувати велику кількість ідей» [1].

Науковець І. Новоселецька зазначає, що «художньо-творчі здібності молодших школярів — це комплекс певних психофізичних властивостей, які в їхній функціональній єдності забезпечують здатність до здійснення різних видів творчої діяльності (образотворчої, літературної, музичної тощо) за допомогою художніх образів» [36].

Згідно з аналізом літератури, можна сформулювати визначення поняття «творчі здібності» наступним чином: творчі здібності - це індивідуально-особистісні риси людини, що визначають успіх у виконанні різних видів творчої діяльності.

Творчі здібності є однією з ключових характеристик людської природи. Вони проявляються в здатності до оригінальності, нестандартного мислення та креативного підходу до вирішення завдань, створення ідей, мистецтва та в інших сферах діяльності. Творчі здібності дозволяють нам виражати себе, знаходити нові рішення для проблем, створювати щось нове й унікальне, розробляти концепції, які можуть бути як практично корисними, так і естетично цінними.

Важливо розуміти, що творчі здібності можна розвивати та покращувати через практику, навчання, відкритість до нових досвідів та здатність мислити поза межами звичних шаблонів і обмежень. Хоча деякі люди можуть мати природний

талант у певних галузях, завжди існує можливість для розвитку творчих здібностей та формування власного унікального стилю вираження.

Проаналізувавши наукові дослідження, пропонуємо розглядати творчість як: як унікальну форму діяльності, діяльність людини, спрямована на створення як духовних, так і матеріальних цінностей.

В свою чергу «творчість учнів 2 класу» трактуємо як специфічну форму активності молодших школярів, що виявляється у здатності генерувати індивідуально нові ідеї, художні образи, способи дії та емоційно-ціннісні інтерпретації навколишньої дійсності. Вона ґрунтується на домінуванні образного мислення, високій інтенсивності уяви, емоційній відкритості та природній потребі дитини у самовираженні. Творчість проявляється у процесах трансформації отриманого досвіду в оригінальний продукт діяльності (малюнок, музично-ритмічна імпровізація, тощо) та реалізується у різних видах навчальної, ігрової й художньо-практичної активності. Її виникнення та розвиток детермінуються особливостями вікового розвитку, педагогічними умовами освітнього середовища та характером взаємодії з дорослими й однолітками.

З огляду на це, важливо розглянути поняття арт-терапії, оскільки вона є потужним інструментом для розвитку творчих умінь школярів. А вправи та творчі завдання з використанням елементів арт-терапії допомагають здобувачам освіти виражати себе через мистецтво, вдосконалювати творчі вміння та вирішувати емоційні і психологічні проблеми через творчість.

Арт-терапія є складним і багатогранним явищем, дослідженням якого займалося багато вчених, серед яких Ю. Бриндіков, А. Волик, М. Докторович, М. Замелюк, М. Магдисюк, Н. Ольхова, І. Смілянець, О. Федій та інші. Окремої уваги заслуговує питання впровадження арт-терапевтичних засобів у навчальний процес, що є важливим аспектом в магістерських дослідженнях.

Погляди на визначення арт-терапії різняться. Деякі вчені трактують арт-терапію як творчу методику, яка ґрунтується на використанні мистецтва як засобу символічної та невербальної комунікації, що створює позитивне середовище для

встановлення та підтримки відносин між учасниками терапевтичного процесу і досягнення особистих і соціальних терапевтичних цілей. Тобто арт-терапія включає різні види терапії через мистецтво. Інші дослідники обмежують цей термін лише терапією за допомогою образотворчого мистецтва [8].

Так, у науковій літературі арт-терапія розглядається з різних точок зору, у тому числі як засіб. Таке трактування можливе, якщо вона слугує меті формування творчих умінь. В контексті нашого дослідження ми розглядаємо елементи арт-терапії, які інтегруємо у вправи та творчі завдання як засіб, оскільки засобом вважаємо те, що розміщується між тим хто навчається і тим хто навчає, між тим у кого формуються творчі уміння та тим хто їх формує.

Основною метою арт-терапії є гармонійний розвиток особистості через вдосконалення здатності до самовираження та самопізнання [11, с. 148]. Важливими аспектами в арт-терапії є поняття сублімації та трансформації, що передбачають, що внутрішні емоції під час терапії не повинні пригнічуватися чи витіснятися у підсвідомість, а мають бути перетворені на виразні образи [19].

А. Волик, розглядаючи арт-терапію як засіб зцілення, виділяє низку основних переваг цього підходу, серед яких:

- створення позитивного емоційного стану та формування активної життєвої позиції;
- полегшення процесу комунікації з іншими людьми;
- укріплення культурної ідентичності особистості та подолання мовного бар'єру;
- можливість звернутися до реальних проблем або фантазій, які важко обговорити вербально;
- забезпечення можливості експериментувати з різними почуттями на символічному рівні, досліджувати і виражати їх у соціально прийнятній формі;
- можливість досліджувати особистість та працювати з думками і емоціями, які людина приховує в собі;
- розвиток внутрішнього контролю та саморегуляції;

- підвищення здатності до адаптації в повсякденному житті;
- ефективність у корекції різних відхилень у розвитку особистості;
- можливість сприяти налагодженню зв'язків між людьми.

Арт-терапія може здійснюватися як індивідуально, так і в групах. Групові заняття арт-терапією створюють «демократичну» атмосферу, що проявляється в рівності прав і відповідальності учасників арт-групи, меншій залежності від арт-терапевта та здатності адаптуватися до групових норм [6, с. 42].

М. Лібман вказує, що групова арт-терапія:

- сприяє підвищенню самооцінки та зміцненню особистісної ідентичності;
- передбачає взаємну підтримку між учасниками арт-групи;
- дозволяє освоювати нові ролі та розвивати важливі соціальні навички;
- надає можливість оцінювати вплив своїх дій на інших учасників групи;
- покращує здатність приймати рішення [51].

Основною метою арт-терапії є відновлення та покращення психологічного здоров'я людини. Однак, крім поліпшення психоемоційного стану, арт-терапевтичні засоби також сприяють розвитку творчості особистості. Творчі уміння, в цьому випадку, розглядаються як здатність людини адаптуватися до змін, знаходити нестандартні рішення та уникати стереотипного мислення. Використовуючи різні форми мистецтва, такі як танець, малювання, ліплення, музика, написання творів або театральне мистецтво, людина може пізнавати та переживати яскраві емоції, почуття і фантазії. Мистецтво відкриває джерела натхнення, ініціює творчий розвиток і допомагає зцілити душевні рани [23].

Творчість є мовою символів, яка дозволяє людині бачити і розуміти свої страхи, приховані бажання, нездійснені мрії та внутрішні конфлікти. Завдяки творчому вираженню своїх емоцій і переживань, людина здатна краще усвідомити свої справжні бажання, ідеї і почуття. Під час творчої діяльності людина розслабляється, відчуваючи безпеку, і може чітко розпізнати та усвідомити свої думки й мотивацію поведінки.

Молодші школярі часто захоплюються малюванням, що є важливим аспектом їхнього розвитку. Творчість є невід'ємною частиною життєдіяльності дитини, адже вона відображає її внутрішні переживання, думки, емоції та реакції на події навколишнього світу. Завдяки творчій діяльності дитина може виразити свою фантазію в конкретних образах і символах, які чітко відображають як зовнішні, так і внутрішні аспекти реальності, з якою вона стикається.

У здобувачів освіти, на відміну від дорослих, дуже тісно переплітаються фізичні та емоційні реакції. Якщо дорослі часто контролюють свої емоції і думки, то діти виражають свої почуття безпосередньо, без аналізу. Вони природно і невимушено відображають у своїй творчості те, що відчують. Творчість органічно входить у їхнє життя і є невід'ємною частиною їхнього гармонійного розвитку, відображаючи їхні переживання і важливі для них моменти.

Творчі уміння як частина психічного розвитку включає мотиваційні, інтелектуальні, емоційні та комунікативні компоненти. Для розвитку цих якостей важливо розширювати соціальні можливості учня, залучати його до різних видів діяльності, що сприяють творчій самореалізації та формуванню соціальних взаємин [40, с. 45]. Тому розвиток креативності за допомогою арт-терапії є доцільним починати з наймолодшого віку.

У контексті навчального процесу слід підкреслити важливість будь-якої творчої діяльності молодшого школяра для його розвитку. Арт-терапія є одним із ефективних способів стимулювання творчого потенціалу і креативності у здобувачів освіти. Для учнів це не лише приємне заняття, але й можливість для розвитку важливих життєвих навичок, зокрема комунікативних, якщо методи арт-терапії застосовуються правильно, з допомогою психолога, педагога або батьків.

Творчість виступає важливим елементом психічного і емоційного розвитку, забезпечуючи можливість самовираження та пізнання себе. Арт-терапія є ефективним методом для розвитку креативного потенціалу, емоційного інтелекту та комунікативних навичок, що надзвичайно важливо для соціалізації учнів та їх успішної адаптації в суспільстві. Використання арт-терапевтичних методик у

освітньому процесі має потужний потенціал для стимулювання творчої активності здобувачів освіти, що сприяє їх гармонійному розвитку та формуванню необхідних навичок для майбутнього життя.

Творчість є невід'ємною складовою психічного та емоційного розвитку людини, оскільки відкриває можливості для самовираження й глибшого пізнання себе. Арт-терапія виступає ефективним засобом розвитку творчого потенціалу, емоційного інтелекту та навичок спілкування, що має велике значення для процесу соціалізації дитини та її гармонійного входження в суспільство. Застосування елементів арт-терапії у навчальному середовищі створює сприятливі умови для стимулювання творчої активності учнів, підтримує їх цілісний розвиток і формує важливі компетентності, необхідні для успішного майбутнього.

1.2. Вікові особливості дітей молодшого шкільного віку

Ефективне формування творчих умінь у початковій школі можливе лише за умови врахування вікових особливостей школярів. Як відзначають дослідники (Т.Горбушко [15], Т.Дорошенко [20], С.Кельнер [26] та ін.), розвиток творчих умінь у дітей молодшого шкільного віку має свої особливості, зумовлені специфікою психофізіологічного та когнітивного розвитку в цьому періоді. Розглянемо їх більш детально.

Молодший шкільний вік є важливим етапом формування особистості, коли діти активно пізнають світ, внаслідок чого активного розвитку набувають їхня уява, мислення, здатність до самовираження, пізнавальний інтерес тощо.

В психології уява – це психічний процес створення нових образів, які виникають на основі попереднього досвіду людини, але виходять за межі безпосереднього сприйняття [25, с. 167].

З точки зору науковців (О. Білоус, Є. Карпенко та ін.) уява відіграє важливу роль в процесі пізнання та освоєння дитиною навколишнього світу, виступаючи ключовою умовою для розвитку її творчих здібностей. Вона сприяє генерації нових

ідей, допомагає дитині моделювати можливі ситуації, уявляти об'єкти, події та явища, з якими вона не стикалася безпосередньо [5; 25].

I. Біла вважає, що «молодший шкільний вік є найбільш сензитивним і сприятливим у розвитку уяви (зокрема творчої)» [4, с. 26]. Це зумовлено тим, що:

- на початку шкільного віку уява часто носить мимовільний характер, тобто учень не ставить перед собою спеціальної мети уявити щось нове, а фантазує спонтанно. Молодші школярі легко переносять казкові та вигадані сюжети в реальність, можуть вірити у фантастичних персонажів тощо;

- уява учнів цього віку образна, насичена яскравими деталями, що зумовлено їхньою емоційною чутливістю. Здобувач освіти створює яскраві, іноді нереальні або химерні образи, які можуть мати перебільшені характеристики;

- для молодших школярів характерна схильність до фантазування. Вони часто вигадують неіснуючі події, персонажів, ситуації, що є важливим етапом розвитку творчого мислення

Завдяки навчальному процесу та залученню до творчих завдань у молодших школярів починає розвиватися продуктивна (цілеспрямована) уява. В цей період важливо використовувати методи активізації уяви: розповідання історій, малювання, театралізацію, створення власних творчих проєктів тощо.

Особливо значущим є розвиток уяви на уроках мистецтва, де учні отримують можливість експериментувати з образами, кольорами, звуками та формами. Через малювання, музику, театралізацію та інші види мистецької діяльності молодші школярі розвивають емоційну чутливість та креативне мислення – здатність знаходити нові, нестандартні підходи до вирішення проблем, генерувати оригінальні ідеї та створювати щось нове [35].

Згідно визначення, яке надає сучасний психолого-педагогічний словник: «Мислення – це пізнавальний процес, спрямований на опосередковане й узагальнене відображення дійсності, що дозволяє вирішувати проблеми, робити висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки» [44, с.206].

У процесі мислення учень аналізує, порівнює, узагальнює, класифікує об'єкти та явища. Мислення є основою навчальної діяльності та важливим компонентом творчого процесу.

Молодший шкільний вік взагалі є періодом активного формування мислення, яке в процесі розвитку поступово переходить від наочно-дійового та наочно-образного до абстрактно-логічного. Однак цей процес відбувається поступово і мислення молодших школярів зберігає специфічні особливості, які впливають на їхню здатність до творчості, а саме:

- наочність мислення (молодші школярі мислять конкретними образами, спираючись на яскраві враження та реальні предмети. Вони краще розуміють і засвоюють інформацію через безпосередній досвід, тому для розвитку їхньої творчості важливо використовувати образне мислення: малювання, ліплення, моделювання, складання казок тощо);

- емоційність (мислення здобувачів освіти цього віку тісно пов'язане з емоціями: вони краще запам'ятовують те, що їх захоплює чи дивує. Образне мислення дозволяє їм легко створювати фантастичні або незвичайні асоціації, що є важливим чинником розвитку творчості. Тому на уроках мистецтва ефективно використовувати вправи, які пробуджують емоційний відгук, наприклад, слухання музики з подальшим малюванням або придумуванням історій);

- нелогічність та непослідовність (у цьому віці мислення ще не має строгої логічної структури. Учні часто пропускають причинно-наслідкові зв'язки, спираються більше на власний досвід та інтуїцію. Це може проявлятися у створенні дивовижних, фантастичних образів у малюнках, розповідях чи інших видах творчої діяльності);

- синкретичність (мислення молодших школярів часто поєднує різні види діяльності: вони можуть одночасно малювати, співати, розповідати історію або фізично рухатися. Це пояснюється недостатньо сформованою здатністю до абстракції та аналізу, але саме така особливість сприяє комплексному розвитку творчих здібностей).

Отже, особливості мислення молодших школярів – наочність, емоційність, образність та ін. – створюють сприятливі умови для розвитку творчості. Завдяки цим характеристикам здобувачі легко фантазують, придумують нові образи, знаходять нестандартні рішення, що є основою творчого мислення. Педагоги та батьки повинні підтримувати природну допитливість учнів, надавати їм можливість експериментувати та виражати свої ідеї через різні види мистецтва. Саме в такому середовищі розкривається ще одна важлива складова творчого розвитку – здатність до самовираження, яка відіграє ключову роль у формуванні унікальності особистості молодшого школяра.

Здатність до самовираження – це вміння та внутрішня потреба особистості проявляти свої думки, почуття, емоції, погляди, творчі ідеї в різних формах діяльності [44].

Самовираження може виявлятися у мовленні, творчості (малювання, музика, літературна діяльність), поведінці, спілкуванні, виборі інтересів. Воно є важливою умовою емоційного благополуччя та творчого розвитку дитини.

Особливості цієї здатності в молодшому шкільному віці полягають в тому, що: діти прагнуть бути почутими, визнаними, оціненими, тому створення умов для вільного самовираження є важливим у навчанні; через ігрові, художні, проєктні форми діяльності школярі виявляють свої інтереси, внутрішній світ і креативність; заохочення до самовираження сприяє зростанню впевненості в собі, формуванню позитивної «Я-концепції» та розвитку творчих здібностей.

Виходячи з вищезазначеного, розвиток здатності до самовираження у молодшому шкільному віці створює міцне підґрунтя для формування творчої особистості.

Науковці Н. Бібік, Є. Карпенко та ін. звертають увагу на те, що розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку сприяє й така вікова особливість, як підвищений інтерес до пізнання. Молодші школярі проявляють допитливість, прагнуть пізнавати нове та експериментувати [3; 25].

Пізнавальний інтерес є одним із ключових чинників, що стимулює розвиток творчих умінь у дітей молодшого шкільного віку:

- він спонукає учня ставити запитання, аналізувати та знаходити нестандартні рішення;
- діти молодшого шкільного віку захоплюються створенням власних продуктів творчості (малюнків, аплікацій, історій, музичних композицій), оскільки процес відкриття нового приносить їм задоволення;
- зацікавленість у пізнанні сприяє розвитку гнучкості мислення – здатності бачити нестандартні зв'язки між предметами та явищами.

Дослідження показують, що високий рівень пізнавальної активності корелює з креативністю, оскільки зацікавлені здобувачі освіти частіше пропонують оригінальні ідеї [13; 15]

Чим більше інформації отримує дитина, тим ширший її уявний і сенсорний досвід, що безпосередньо впливає на багатство творчих образів.

З точки зору О. Білоус, пізнавальний інтерес часто супроводжується емоційним піднесенням, а емоції є важливим фактором творчого самовираження [5].

Отже, пізнавальний інтерес є природним рушієм творчого розвитку молодших школярів. Він активізує мислення, розширює уяву, спонукає до експериментів і самовираження.

Ефективність творчого розвитку молодших школярів забезпечує й достатній розвиток їхньої дрібної моторики. На момент початку навчання в школі дрібна моторика набуває більшої координації, точності та узгодженості рухів, що є важливим фактором для формування навичок письма, малювання, ліплення, роботи з дрібними предметами та інших видів творчої діяльності [31].

До основних особливостей розвитку дрібної моторики у молодших школярів слід віднести:

- покращення координації рухів пальців (в порівнянні з дошкільним віком) – учні стають здатними виконувати точні рухи, необхідні для письма, малювання та створення художніх виробів;
- розвиток сили та витривалості рук, що сприяє довготривалому виконанню завдань без швидкої втоми;
- формування сенсомоторних зв'язків – взаємодія руки та зорового контролю стає більш узгодженою, що допомагає у творчих процесах;
- розвиток координації – молодші вчаться використовувати обидві руки для виконання різних завдань, що є важливим у малюванні, роботі з ножицями, ліпленні тощо.

Таким чином, достатній рівень розвитку дрібної моторики безпосередньо впливає на творчий потенціал дитини. Він сприяє формуванню образного мислення, розвитку уяви та здатності до експериментування, що є важливими складовими творчої діяльності. Саме тому в освітньому процесі важливо активно застосовувати вправи, спрямовані на розвиток моторики, зокрема ліплення, аплікацію, малювання, елементи арт-терапії тощо.

Отже, специфічні особливості уяви та мислення молодших школярів, достатній рівень розвитку їхньої дрібної моторики та пізнавального інтересу забезпечують необхідну основу для творчого розвитку учнів. Враховуючи, що основним видом діяльності учнів початкової школи є навчальна – особливе значення в процесі розвитку творчості дітей надається урокам мистецтва.

Освітня галузь «Мистецтво» відіграє ключову роль у гармонійному розвитку учнів початкової школи, формуванні їхнього креативного мислення та естетичного сприйняття світу.

Навчальний курс «Мистецтво» для 1–4 класів Нової української школи базується на компетентнісному та інтегративному підходах, що передбачають тісне поєднання знань, умінь і ціннісного ставлення до мистецтва. Основна мета цього курсу – формування мистецької компетентності, яка виявляється не лише у знанні

художніх понять, але й у здатності учня сприймати, аналізувати, інтерпретувати мистецькі твори та реалізовувати себе у творчій діяльності.

Однією з провідних задач курсу є розвиток творчих умінь учнів, який передбачає системне формування інтересу до мистецтва, активізацію уяви, розвиток креативності, експериментування з матеріалами та техніками.

Таким чином, курс «Мистецтво» не лише забезпечує навчання основам мистецької діяльності, а й сприяє всебічному розвитку дитини – її емоційної сфери, креативності, естетичного смаку та здатності до самовираження. Уроки з мистецтва стають простором свободи, позитивного досвіду та відкриття власних можливостей.

Мистецька освітня галузь об'єднує різні види мистецтва (музичне, образотворче, театральне, хореографічне тощо), що сприяє цілісному сприйняттю художньої культури та реалізується через інтегровані уроки, які дозволяють поєднувати, наприклад, музичне та образотворче мистецтво, театралізацію, що робить навчання цікавим та багатогранним [35].

Згідно визначення, яке надає сучасний психолого-педагогічний словник: «Інтегрований урок – це спеціально організований урок, мета якого може бути досягнута лише при об'єднанні знань з різних предметів, спрямованих на розгляд і вирішення будь-якої прикладної проблеми, що дозволяє домогтися цілісного, синтезованого сприйняття учнями досліджуваного питання, яке має спрямованість [44].

З точки зору Н. Бібік, інтегровані уроки, дають можливість учителеві разом із учнями поєднувати знання з різних навчальних предметів, розглядати тему комплексно, встановлювати міжпредметні зв'язки та застосовувати набуті знання в реальних життєвих ситуаціях. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей, комунікативних навичок і формуванню цілісної картини світу в учнів.

Інтегровані уроки також сприяють активному залученню дітей до навчального процесу, адже дозволяють використовувати різні методи та форми

роботи: проєктну діяльність, дослідження, ігрові технології, практичні експерименти тощо. Це підвищує мотивацію учнів, розвиває їхню ініціативність і здатність самостійно аналізувати інформацію.

Завдяки інтеграції навчального матеріалу педагоги можуть ефективніше розвивати ключові компетентності учнів, визначені концепцією Нової української школи [3].

Як зазначають Т. Горбушко, Т. Дорошенко, А. Єрохіна, В. Котляр та ін. [15; 20; 21; 29], інтегративний підхід до проведення уроків мистецтва має низку важливих переваг, зокрема:

- комплексне вивчення матеріалу. Відмінність інтегрованого уроку від традиційного полягає в тому, що предметом вивчення виступають багатопланові об'єкти, інформація про які міститься в різних навчальних дисциплінах. Це дозволяє учням формувати цілісне уявлення про світ, встановлювати міжпредметні зв'язки та використовувати знання в різних контекстах;

- гнучкість у плануванні. Учитель має можливість самостійно розробляти календарне поурочне планування, визначати рівні деталізації поурочних планів, адаптуючи зміст навчального матеріалу відповідно до особливостей учнівського колективу. Це сприяє індивідуалізації навчання, кращому врахуванню інтересів і здібностей дітей, а також використанню різних методик та підходів до викладання;

- ефективне засвоєння знань через художньо-практичну діяльність. Під час виконання творчих завдань, таких як спів пісень, гра на музичних інструментах, створення художніх композицій, діти не лише набувають нових знань і вмінь, а й повторюють та закріплюють уже вивчений матеріал. Це сприяє глибшому розумінню мистецьких явищ, розвитку моторики, координації рухів, а також стимулює креативне мислення;

- розширення художньо-образних уявлень. В процесі художньо-пізнавальної діяльності відбувається активне засвоєння нового матеріалу (фактів, понять, термінів), формуються перцептивні навички, розвивається образне мислення. Діти

збагачують свою емоційно-чуттєву сферу, що сприяє формуванню їхнього естетичного досвіду та розвитку творчого потенціалу;

– збагачення емоційної сфери та розвиток естетичного смаку. Інтегровані уроки мистецтва допомагають учням не лише здобувати знання, а й переживати емоційне піднесення від взаємодії з мистецтвом. Вони формують у дітей естетичні почуття, розвивають художній смак, уміння оцінювати та аналізувати мистецькі твори, виражати власне ставлення до них.

Таким чином, інтегративний підхід до уроків мистецтва в початковій школі сприяє комплексному розвитку дітей, активізує їхню пізнавальну діяльність, розширює світогляд, розвиває творчі здібності та забезпечує гармонійне естетичне виховання.

Як зазначає В. Мартинова «...в навчальному курсі «Мистецтво» інтеграції реалізуються через систему творчих завдань, як-от:

– графічно зобразити мелодичний рисунок, передати лініями характер руху мелодії (плавний, стрибкоподібний), напрям руху мелодії (угору чи вниз),

– добрати до мелодії відповідні за характером лінія-образи («лінія-пружинка», «лінія-хвиля», «лінія-зигзаг», «лінія-пунктир»);

– добрати кольори, відповідні музичним тембрам, образам і настроям;

– відобразити музичні ритми (дво-, три-, чотиридольні) або форми (дво-, тричастинні, варіації, рондо) в орнаментальних композиціях, зокрема аплікаціях;

– намалювати реалістичні композиції (сюжетно-тематичні, пейзажні тощо) – «візуальні розповіді» до програмних музичних творів, театральних вистав;

– відобразити розвиток музики, її форми в безпредметних кольорових композиціях – «візуальних варіаціях», «живописних рондо», в яких змінювати кольорову гаму (яскравість, насиченість, контрастність) відповідно до змін у музиці;

– створити музичні образи – інтонації, ритми, «звукові плями», які б характеризували героїв казки, персонажів сюжетної картини або портрета;

- створити мелодію (чи речитатив) до вірша або фрагмента літературного твору (за інтонаціями-підказками або в заданому жанрі, розмірі);
- відтворити характер танців у безпредметних композиціях;
- намалювати ілюстрації до дитячих казок;
- намалювати фрагменти мультфільму (розкадровка);
- передати за допомогою жестів, танцювальних рухів, пантоміми характери героїв казки, персонажів картини, образів програмної музики;
- «оживити» картину за допомогою пантоміми, міміки, жестів, рухів або розіграти уявний діалог за сюжетом картини (наприклад «натюрморт в особах», «розмова героїв парного портрета»);
- створити «театр костюму» – інсценізація міні-оповідань про традиційний національний одяг, вишивки, прикраси (у супроводі танцювальної музики) [34, с. 11-12].

Отже, урок мистецтва є важливою складовою освітнього процесу, який спрямований на всебічний розвиток учнів. Він є ефективним інструментом для формування та розвитку творчих умінь з врахуванням вікових особливостей молодших школярів.

1.3. Процес розвитку творчих умінь другокласників засобами арт-терапії на уроках мистецтва

У сучасній початковій школі значна увага приділяється розвитку творчих умінь учнів, що є невід'ємною складовою формування гармонійної особистості. Саме уроки мистецтва відкривають широкі можливості для реалізації творчого потенціалу дитини, оскільки поєднують елементи естетичного виховання, емоційного переживання та практичної художньої діяльності. У цьому контексті важливу роль відіграють елементи арт-терапії, які можуть бути ефективно використані в освітньому процесі на уроках мистецтва не лише як корекційний, а й як розвивальний ресурс для творчих умінь здобувачів освіти.

Як напрям допомоги через мистецтво арт-терапія почала формуватися в середині ХХ століття, хоча ідея зцілення через творчість має давні корені. Ще в

давньогрецькій культурі вважалося, що мистецтво сприяє гармонії душі та тіла, а музик, театр і живопис здатні зцілювати внутрішній стан людини. Сучасне ж поняття арт-терапії виникло у 1940-х роках завдяки роботі художників і психологів, які почали використовувати творчість як інструмент для роботи з пацієнтами з психічними та емоційними розладами. Зокрема, англійський художник і педагог Е. Адамсон вважається одним із засновників арт-терапії в Європі.

У 50–60-х роках ХХ ст. арт-терапія почала набувати більш чіткої структури та наукового обґрунтування. Вона активно розвивалася у США, Великобританії, Канаді, де створювалися спеціальні асоціації та освітні програми для підготовки фахівців. Мистецтво стало не лише засобом емоційного вивільнення, але й способом самопізнання, розвитку комунікації та внутрішньої гармонізації. З часом арт-терапію почали застосовувати не лише в клінічних, а й у профілактичних та освітніх практиках.

Завдяки універсальності засобів мистецтва, арт-терапія вийшла за межі суто корекційної сфери. В освітньому середовищі вона стала інструментом розвитку творчих здібностей, креативного мислення, емоційного інтелекту та міжособистісної взаємодії. У процесі малювання, ліплення, створення казок чи музичних імпровізацій дитина не лише виявляє свої емоції, а й навчається висловлювати думки, формулювати ідеї, працювати в команді, розвивати уяву та естетичний смак.

Сучасна педагогіка визнає елементи арт-терапії ефективними засобами у формуванні особистісних якостей школярів. Як педагогічно-психологічний засіб, арт-терапія забезпечує м'який вплив на емоційну сферу дитини через мистецтво та творчість, допомагає зняти психоемоційне напруження, активізує уяву, стимулює мислення й здатність до самовираження. Вона створює безпечне середовище, у якому молодші школярі можуть вільно експериментувати з формами, кольорами, образами, а отже – відкривати нові способи пізнання себе і світу.

Застосування елементів арт-терапії засобів на уроках мистецтва сприяє не лише розвитку творчих умінь, а й формуванню позитивного емоційного досвіду, впевненості у власних силах та здатності до самореалізації.

Так, дослідниця М. Козігора зазначає, що «арт-терапія сприяє вільному самовираженню, активізує уяву, допомагає гармонізувати емоційний стан дитини». Дослідниця виокремлює чотири основні напрями використання арт-терапії в роботі з молодшими школярами:

- пасивна арт-терапія. Цей напрям передбачає взаємодію дитини з уже створеними творами мистецтва (картинами, музичними композиціями, театральними постановками тощо).

- активна арт-терапія передбачає залучення дітей до самостійної художньої діяльності: малювання, ліплення, створення аплікацій, музичних імпровізацій чи театралізованих постановок.

- поєднання пасивної та активної арт-терапії. Цей напрям забезпечує інтеграцію двох попередніх підходів.

- акцентування ролі вчителя у творчому процесі. Вчитель виступає не лише організатором мистецької діяльності, а й активним учасником творчого процесу. Його роль полягає у створенні сприятливого емоційного середовища, підтримці ініціативи дітей та спрямуванні їхньої діяльності у творчому руслі [27, с.199].

Кожен із напрямів арт-терапії має свою специфіку, проте всі вони сприяють розвитку:

- творчих здібностей молодших школярів,
- їхньої емоційної чутливості,
- уяви та креативного мислення.

Комплексне використання цих засобів на уроках мистецтва дозволяє максимально розкрити потенціал дитини, зробити процес навчання цікавим та захопливим.

Арт-терапевтична робота на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» припускає широкий вибір різних образотворчих матеріалів і напрямків діяльності (Табл. 1.1.).

Таблиця 1.1

Матеріали і напрямки арт-терапевтичної діяльності

Образотворчі матеріали для арт-терапевтичної діяльності	
Традиційні матеріали	фарби (акварельні, гуашеві, акрилові), олівці (графітні, кольорові, акварельні), фломастери, пастель, крейда, туш.
Нетрадиційні матеріали	пісок, крупи, тканина, вовна, нитки, глина, пластилін, фольга, природні матеріали (листя, гілочки, пелюстки, камінці).
Колажні та змішані техніки	папір різної фактури, журнальні вирізки, клейові основи, фотоматеріали, аплікації.
Техніки об'ємного моделювання	пластилін, глина, пап'є-маше, конструктори, природні матеріали для ліплення.
Напрямки арт-терапевтичної діяльності	
Ізотерапія (малюнкові техніки)	вільне малювання, живописні експерименти, створення тематичних і абстрактних композицій.
Кольоротерапія	використання кольору для вираження емоцій та внутрішнього стану, робота із символічним значенням кольорів.
Глинотерапія	робота з глиною та пластиліном, яка сприяє розвитку моторики та вираженню емоцій через об'ємні форми.
Мандалотерапія	створення мандал як засобу самовираження, зняття напруги, гармонізації психоемоційного стану.
Колажування	поєднання різних матеріалів для створення власного художнього образу.
Пісочна терапія	створення малюнків та об'ємних композицій із піску для розвитку тактильних відчуттів та уяви.
Казкотерапія	метод психолого-педагогічного впливу на дітей через казку.

Використання таких технік та матеріалів у рамках інтегрованого курсу «Мистецтво» сприяє не лише розвитку творчих умінь, але й гармонізації психоемоційного стану учнів, підвищенню їхньої впевненості та формуванню позитивного ставлення до навчання. Розглянемо найбільш використовувані напрямки арт-терапевтичної діяльності.

Ізотерапія (малюнкові техніки) є одним із найпоширеніших і традиційних напрямів арт-терапії, який широко застосовується в освітньому процесі початкової школи. Малювання виступає не лише засобом самовираження, а й потужним інструментом емоційного розвантаження, пізнання власного внутрішнього світу та розвитку творчих здібностей.

Малюнкові техніки стимулюють фантазію, допомагають школярам придумувати нові образи, експериментувати з кольорами, формами та лініями. Вправи з олівцями, пензлями, фарбами та іншими художніми матеріалами позитивно впливають на координацію рухів, що, у свою чергу, сприяє розвитку мовлення та загальної когнітивної діяльності. Створення власного твору мистецтва допомагає дитині відчувати гордість за свої досягнення, формує позитивну самооцінку та мотивацію до подальшої творчої діяльності.

У навчальному процесі використовують:

- вільне малювання, коли дитина самостійно обирає тему, колірну гаму, техніку виконання,
- малювання за емоціями – використання кольорів і форм для вираження емоційного стану (наприклад, радість – яскраві відтінки, сум – холодні тони),
- малювання музики – створення візуальних образів під музичний супровід, що розвиває асоціативне мислення,
- нетрадиційні техніки – використання відбитків пальців, бризок фарби, змішаних матеріалів, що додає елемент гри та відкриття нового.

Отже, ізотерапія є ефективним засобом розвитку творчих здібностей молодших школярів. Її використання на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» в межах концепції Нової української школи допомагає зробити навчання більш цікавим, насиченим та корисним.

У роботі з учнями початкових класів широко використовують казкотерапію. Як зазначає М. Козігора: «В українській педагогічній науці роботу із застосуванням казкових мотивів та образів запровадив В.О. Сухомлинський, який приділяв значну

увагу використанню казки при роботі з дітьми і вважав, що навчання у школі не можливе не тільки без слухання, але і без створення казки» [27, с.200].

За твердженням В. Сухомлинського, «завдяки казці дитина пізнає світ не лише розумом, а й серцем» [42].

Сутність казкотерапії базується на тому, що казки є зрозумілими та близькими дитині, адже вони містять символи, образи та сюжети, які допомагають краще усвідомлювати власні емоції, справлятися зі страхами, розвивати уяву та творчість. На уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» використовуються такі засоби казкотерапії, як:

- читання та обговорення казок (діти висловлюють свої думки, аналізують вчинки героїв);
- інсценування – театралізоване відтворення казкових сюжетів;
- створення власних казок (учні вигадують власні історії, що допомагає їм краще усвідомлювати свої емоції);
- малювання казкових персонажів тощо.

Пісочна терапія як засіб розвитку творчих умінь молодших школярів на уроках мистецтва передбачає створення зображень, композицій або сюжетних сцен на піску. Вона сприяє розвитку творчих здібностей, емоційного інтелекту та гармонізації психоемоційного стану дітей.

Використання пісочної терапії на уроках мистецтва відбувається у вигляді:

- малювання на піску – створення візерунків, сюжетних композицій, що розвиває образне мислення;
- створення історій у піску – використання фігурок, природних матеріалів для сюжетних ігор;
- пісочної анімації – демонстрації малюнків, змінюючи їх за допомогою рухів рук, що формує навички експериментування;
- спільних проєктів – колективного створення пісочних картин, що сприяє командній роботі та розвитку уяви.

Пісочна терапія гармонійно поєднується з музикою, казками, легендами, що розширює емоційний спектр сприйняття, застосовується для створення сюжетних композицій на основі літературних творів, історичних подій, казок.

Пластилінотерапія (глинотерапія) – вид арт-терапії, який передбачає використання пластиліну, тіста для ліплення чи подібних матеріалів.

Використання ліплення з пластиліну є значущою інновацією в педагогічній практиці, яка:

- сприяє розвитку дрібної моторики. Завдяки своїй пластичності, пластилін дозволяє виконувати різноманітні рухи пальцями, що зміцнює м'язи рук та покращує координацію;

- розвиває сенсорне сприйняття. Робота з пластиліном забезпечує тактильну стимуляцію, допомагає дитині краще відчувати текстуру, форму та об'єм;

- сприяє емоційному розвантаженню. Ліплення дозволяє дитині висловити свої емоції, зняти напругу, покращити настрій і самооцінку;

- стимулює творчість і уяву. Діти можуть створювати різноманітні образи, комбінувати форми і кольори, розвиваючи свою фантазію та креативне мислення.

Важливо підкреслити, що заняття з пластилінотерапії не вимагають особливої підготовки або високих витрат на матеріали. Пластилін –універсальний засіб, його легко придбати, крім того для занять можна використовувати також домашнє тісто для ліплення, що робить метод доступним для будь-якої сім'ї чи освітнього закладу. Важливо, що сучасні матеріали для ліплення екологічно безпечні, нетоксичні й легко змиваються, що особливо важливо для роботи з дітьми молодшого шкільного віку.

Ліплення з пластиліну не потребує спеціальних знань або інструментів. Достатньо елементарних навичок і творчого підходу, щоб зробити заняття цікавими й корисними. Завдання з пластилінотерапії можна легко адаптувати до вікових особливостей і індивідуальних потреб дітей, використовуючи різні рівні складності.

Пластилінотерапія може бути інтегрована в різні освітні програми, зокрема в зміст курсу «Мистецтво» засобом поєднання ліплення з музикою, казками, що дозволяє зробити уроки мистецтва більш захопливими та комплексними.

Зазначаємо, що арт-терапія може розглядатись в різних контекстах в тому числі її елементи як засіб, якщо вона слугує меті розвитку творчих умінь. Оскільки засобом вважаємо те, що розміщується між тим хто навчається і тим хто навчає, між тим у кого розвиваються творчі уміння, та тим хто розвиває їх.

Отже, арт-терапія є одним з найбільш ефективних засобів розвитку творчих умінь молодших школярів на уроках мистецтва. Вона сприяє не лише психо-емоційному благополуччю, а й активізує творчий потенціал дитини.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було розглянуто теоретичні аспекти розвитку творчих умінь у дітей молодшого шкільного віку, зокрема розкрито поняття творчості, творчих здібностей та арт-терапії, вікові особливості учнів початкової школи, а також роль уроків мистецтва у формуванні творчого потенціалу школярів.

Аналіз наукової літератури показав, що творчість є важливим компонентом загального розвитку особистості, а творчі здібності включають здатність до уяви, нестандартного мислення, самовираження та створення нових образів. У цьому процесі значну роль відіграє арт-терапія, яка сприяє розвитку емоційної чутливості, самовираженню та зниженню психологічної напруги.

Молодший шкільний вік є найбільш сприятливим періодом для формування творчих умінь, оскільки в цей час активно розвиваються мислення, уява, дрібна моторика, емоційно-чуттєва сфера та пізнавальний інтерес.

Важливу роль у стимулюванні творчої активності дітей відіграють уроки мистецтва, оскільки інтегрують різні види художньої діяльності (музику, малювання, ліплення, театр тощо), сприяючи гармонійному розвитку особистості.

Особлива увага під час уроків мистецтва має бути приділена арт-терапії, яка реалізується через різноманітні техніки (ізотерапію, пісочну терапію, пластилінотерапію, казкотерапію тощо). Вона не лише розвиває творчі навички, а й позитивно впливає на психоемоційний стан дітей, формуючи їхню здатність до самовираження, комунікації та рефлексії.

Таким чином, результати аналізу підтверджують, що розвиток творчих умінь у молодших школярів є багатоаспектним процесом, у якому поєднуються психофізіологічні особливості дітей, методи навчання та арт-терапевтичні засоби. Це створює основу для подальшого дослідження практичних аспектів використання арт-терапії на уроках мистецтва з метою підвищення рівня творчого розвитку учнів початкової школи.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИЯВЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАСОБІВ АРТ-ТЕРАПІЇ В ЗМІСТ УРОКІВ МИСТЕЦТВА З МЕТОЮ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ УМІНЬ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Визначення актуального стану розвитку творчих умінь другокласників

Творчі уміння як частина психічного розвитку включає мотиваційні, інтелектуальні, емоційні та комунікативні компоненти. Для розвитку цих якостей важливо розширювати соціальні можливості дитини, залучати її до різних видів діяльності, що сприяють творчій самореалізації та формуванню соціальних взаємин [40, с. 45].

З метою визначення впливу арт-терапевтичних засобів на розвиток творчих умінь молодших школярів на базі Крюківщинського ліцею “Лідер” було проведене емпіричне дослідження, яке передбачало послідовну реалізацію трьох етапів:

1.Констатувальний етап – спрямований на виявлення початкового рівня сформованості творчих умінь у дітей молодшого шкільного віку.

2.Формувальний етап – робота з розвитку творчих умінь учнів засобами арт-терапії в процесі організації та проведення уроків мистецтва.

3.Контрольний етап – визначення динаміки розвитку творчих умінь учнів у результаті впровадження арт-терапевтичних засобів в зміст уроків мистецтва.

Відповідно до цілей і завдань дослідження, на констатувальному етапі була сформована досліджувана група, до складу якої увійшли 19 школярів (учні другого класу).

Відбір учасників дослідження здійснювався на основі наступних критеріїв:

- навчання в умовах типової програми НУШ;
- вік учасників – діти віком від 7 до 8 років;
- рівень загального психофізичного розвитку, що відповідає віковій нормі;
- наявність згоди батьків (законних представників) на участь дитини в педагогічному дослідженні.

До складу групи увійшли 10 дівчат і 9 хлопців, які мали досвід участі в уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» згідно з типовим навчальним планом НУШ.

Під час спілкування з учнями було з'ясовано, що загальний рівень успішності учнів у класі – середній, при цьому в учнів простежується різноманітність проявів пізнавальної активності, креативності та зацікавленості у творчій діяльності. Цей факт дозволяє оцінити динаміку розвитку творчих умінь у дітей різного рівня підготовленості.

В ході діагностики кожному учаснику було присвоєно кодовий номер (від 01 до 19) з метою дотримання етичних принципів дослідження та збереження конфіденційності персональних даних.

Зважаючи на мету дослідження та вікові особливості молодших школярів, для визначення рівня сформованості їхніх творчих умінь було вирішено звузити предмет спостереження до образотворчого мистецтва як найбільш доступного та привабливого виду мистецької діяльності для учнів 2 класу.

Такий підхід дав змогу сконцентрувати увагу на практичній художньо-творчій діяльності, що безпосередньо розвиває креативність, емоційність і самовираження дітей.

Відповідно до цього, нами було визначено систему критеріїв і показників, які дали змогу об'єктивно оцінити рівень розвитку творчих умінь учнів на різних етапах дослідження (Табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Критерії, показники та методи оцінки рівня розвитку творчих умінь учнів

Критерії	Показники	Методи дослідження
Когнітивний критерій	Характеризує рівень знань учня про різні види мистецтва, техніки, художні засоби та прийоми; обізнаність щодо художніх понять.	Власна розробка: Тест «Що мені відомо про образотворче мистецтво?» (Додаток А)

Мотиваційний критерій	Відображає інтерес до творчої діяльності, бажання самостійно виконувати художні завдання, стійкий інтерес до мистецтва; позитивне ставлення до художньо-творчої роботи.	Методика «Незакінчені речення»
Діяльнісний критерій	Визначає рівень сформованості практичних умінь і навичок у виконанні творчих завдань; володіння різними художніми техніками; вміння експериментувати з матеріалами; здатність створювати оригінальні, нестандартні роботи.	Урок малювання на тему «Осіньне дерево» (Додаток Б) зі спостереженням за роботою школярів і подальшою оцінкою їхніх малюнків.

На першому етапі діагностики, з метою дослідження стану *когнітивного критерію* творчих умінь учнів 2 класу, було проведено тестування за авторським тестом «Що мені відомо про образотворче мистецтво?» (Додаток А). Тест складався з 7 запитань з варіантами відповідей, які охоплювали базові знання з образотворчого мистецтва: види мистецтва, жанри, художні матеріали та інструменти тощо.

Завдання були сформульовані відповідно до вікових особливостей дітей. Тестування відбувалося в письмовій формі. Учні отримали бланки із завданнями та мали самостійно обрати одну правильну відповідь на кожне запитання. Вчитель надавав короткий інструктаж, пояснюючи, що потрібно уважно прочитати запитання та вибрати відповідь, яка, на думку учня, є правильною.

Після виконання завдань результати тесту були проаналізовані. Кожна правильна відповідь оцінювалася в 1 бал. Таким чином, максимальна кількість балів за тест – 7. За результатами підрахунку правильних відповідей визначався рівень когнітивного розвитку творчих умінь кожного досліджуваного:

– високий (7 правильних відповідей) – учень вільно орієнтується в базових поняттях образотворчого мистецтва, має сформовані когнітивні уявлення;

- достатній (5-6 правильних відповідей) – учень має достатні знання, але іноді помиляється, потребує уточнення окремих тем;
- середній (3-4 правильних відповіді) – учень володіє частковими знаннями, потребує додаткової роботи та пояснень;
- початковий (1-2 правильних відповіді) – учень має фрагментарні уявлення, потребує системної підтримки та уваги з боку вчителя.

Отримані результати дозволили не лише виявити загальний рівень теоретичної обізнаності учнів у сфері образотворчого мистецтва, а й виявити окремі прогалини у знаннях, що потребують подальшої корекції та врахування під час розробки формувального етапу дослідження.

У таблицях 2.2-2.3, а також на діаграмі (Рис.2.1) представлені кількісні показники дослідження стану когнітивного критерію творчих умінь учнів 2 класу.

Таблиця 2.2

Протокол діагностики когнітивного критерію творчих умінь учнів 2 класу

(Тест «Що мені відомо про образотворче мистецтво?»)

№	Кодовий номер досліджуваного	Кількість балів	Рівень
1	01	3	середній
2	02	5	достатній
3	03	6	достатній
4	04	4	середній
5	05	7	високий
6	06	6	достатній
7	07	7	високий
8	08	4	середній
9	09	7	високий
10	10	4	середній
11	11	3	середній
12	12	4	середній
13	13	2	початковий
14	14	2	початковий
15	15	5	достатній
16	16	6	достатній
17	17	5	достатній
18	18	5	достатній

19	19	3	середній
----	----	---	----------

Таблиця 2.3

Рівні сформованості когнітивного критерію творчих умінь учнів 2 класу

Рівень	Кількість	%
Високий	3	15,8%
Достатній	7	36,8%
Середній	7	36,8%
Початковий	2	10,6%
Всього	19	100%

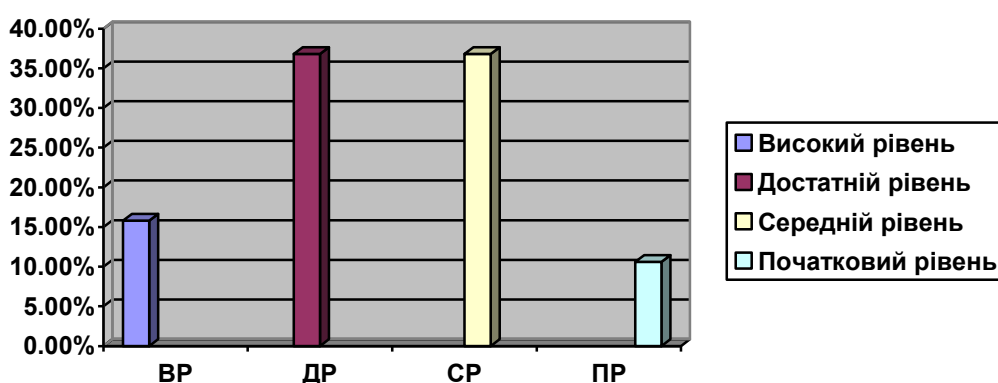

Рис.2.1 Рівень сформованості когнітивного критерію творчих умінь учнів 2 класу

Аналіз результатів тестування показав, що лише 3 учні (15,8%) досягли високого рівня, тобто вільно орієнтуються у базових поняттях, мають сформовані знання про види, жанри, матеріали та інструменти образотворчого мистецтва; 7 учнів (36,8%) продемонстрували достатній рівень знань – загалом орієнтуються в матеріалі, але допускають незначні помилки або потребують уточнень окремих тем. Ще 7 учнів (36,8%) мають середній рівень, що свідчить про часткове засвоєння базових знань, фрагментарне уявлення про мистецькі категорії, необхідність додаткових пояснень і педагогічної підтримки. Найменша частка учнів – 2 особи (10,6%) – продемонстрували початковий рівень сформованості когнітивного

критерію, що вказує на потребу у систематичній роботі з формування загальних мистецьких уявлень і знань.

Таким чином, на констатувальному етапі більшість учнів (73,6%) перебувають на середньому та достатньому рівнях сформованості когнітивного компоненту творчих умінь.

На другому етапі діагностики з метою дослідження *мотиваційного критерію* розвитку творчих умінь учнів 2 класу було застосовано методiku «Незакінчені речення». Цей метод є ефективним інструментом для виявлення внутрішніх мотивів, емоційного ставлення та рівня зацікавленості дітей у художньо-творчій діяльності. Він дозволяє молодшим школярам висловлювати особисті почуття, думки та уподобання у вільній, неформальній формі, що особливо важливо для дітей цього віку.

В ході дослідження учні отримали інструкцію: «Послухай початок речення і закінчи його так, як ти думаєш або відчуваєш. Важливо, щоб твоя відповідь була щирою і твоєю власною».

У роботі було використано шість незакінчених речень, які торкалися різних аспектів ставлення до мистецтва, малювання, вигадкування та участі в творчих процесах:

«Мені найбільше подобається малювати, коли...»

«Якщо я малюю або щось вигадую, то я відчуваю...»

«На уроках мистецтва я хочу...»

«Найцікавіше для мене – це...»

«Я дуже радію, коли...»

«Я хочу навчитися, бо...»

Завдання виконувалися індивідуально з кожним школярем. Діти мали можливість працювати у спокійному темпі, без тиску, що сприяло формуванню доброзичливої атмосфери та зниженню тривожності.

Оцінювання відповідей проводилося за чотирма рівнями:

– Високий – учень дає розгорнуті, емоційні, щирі відповіді. Демонструє стійкий інтерес до творчості, висловлює власні бажання, проявляє ініціативність і прагнення вдосконалюватися. Вказує на задоволення від творчого процесу, відповіді індивідуалізовані, образні;

– Достатній – відповіді короткі, але позитивні. Учень виявляє інтерес до окремих аспектів мистецтва, висловлює бажання працювати, проте не завжди проявляє ініціативу. У відповідях може бути узагальненість або повторення популярних фраз, але вони щирі;

– Середній – відповіді нейтральні або невпевнені. Мотивація нестійка, інтерес до творчості проявляється лише епізодично або за умов зовнішнього заохочення. Висловлювання часто непослідовні або побудовані шаблонно;

– Початковий – відповіді формальні, відсутні емоційні прояви. Учень не проявляє інтересу до мистецтва, не виявляє власної ініціативи, часто уникає відповіді або копіює чужу думку. Спостерігається низька зацікавленість і байдужість до творчості.

Отримані результати дозволили виявити ступінь зацікавленості учнів у художній діяльності та врахувати ці особливості у побудові формувального етапу дослідження. Особлива увага в подальшій роботі надавалась тим дітям, у яких спостерігалася знижена або нестійка мотивація, з метою поступового її підвищення через використання ресурсів арт-терапії.

У таблицях 2.4-2.5, а також на діаграмі (Рис.2.2) представлені результати дослідження стану розвитку мотиваційного критерію творчих умінь учнів 2 класу.

Таблиця 2.4.

Протокол діагностики мотиваційного критерію творчих умінь учнів 2 класу

(Методика «Незакінчені речення»)

№	Кодовий номер досліджуваного	Рівень
1	01	достатній
2	02	достатній
3	03	достатній

4	04	середній
5	05	високий
6	06	достатній
7	07	високий
8	08	середній
9	09	високий
10	10	середній
11	11	середній
12	12	середній
13	13	середній
14	14	початковий
15	15	достатній
16	16	достатній
17	17	достатній
18	18	достатній
19	19	середній

Таблиця 2.5

Рівні сформованості мотиваційного критерію творчих умінь учнів 2 класу

Рівень	Кількість	%
Високий	3	15,8%
Достатній	8	42,1%
Середній	7	36,8%
Початковий	1	5,3%
Всього	19	100%

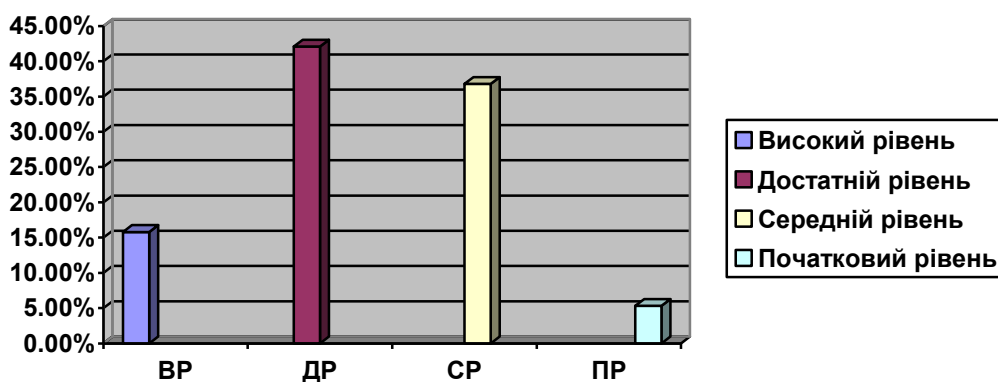

Рис.2.2 Рівень сформованості мотиваційного критерію творчих умінь учнів 2 класу

Результати методики «Незакінчені речення» засвідчили, що 3 учні (15,8%) продемонстрували високий рівень сформованості мотиваційного компонента, що свідчить про стійкий інтерес до занять образотворчим мистецтвом, наявність внутрішньої мотивації, позитивного емоційного ставлення до творчості та потреби в самовираженні.

8 учнів (42,1%) перебувають на достатньому рівні – вони виявляють інтерес до мистецької діяльності, мають позитивне ставлення до виконання творчих завдань, проте мотивація може коливатися залежно від зовнішніх умов (успіх, підтримка вчителя тощо).

7 учнів (36,8%) виявили середній рівень мотивації, що вказує на нестійкий інтерес, відсутність чіткого уявлення про значущість творчої діяльності або наявність ситуативної мотивації.

Лише 1 учень (5,3%) має початковий рівень, що вказує на відсутність чіткого інтересу до занять мистецтвом, формальне виконання завдань без зацікавлення, необхідність зовнішнього стимулювання.

Таким чином, на констатувальному етапі більшість учнів (57,9%) мають достатній та високий рівень розвитку мотиваційного критерію творчих умінь, що є позитивною передумовою для подальшого навчання. Разом з тим, близько 42,1% школярів потребують цілеспрямованої мотиваційної підтримки для активізації інтересу до мистецької діяльності.

На третьому етапі діагностики було досліджено *діяльнісний критерій* творчих умінь другокласників, який охоплює рівень сформованості практичних умінь і навичок під час виконання художніх завдань, уміння експериментувати з матеріалами та здатність створювати оригінальні, змістовні, естетично цілісні роботи. З цією метою було проведено урок малювання на тему «Осіннє дерево» (Додаток Б), який мав на меті дослідити, як діти вміють передавати образ природи за допомогою виразних засобів образотворчого мистецтва.

Під час практичної роботи на уроці кожному учневі пропонувалося самостійно намалювати осіннє дерево, використовуючи на вибір олівці, фарби, воскову крейду чи фломастери. Учні працювали у спокійній атмосфері, що сприяло розкриттю їх творчого потенціалу. В процесі виконання роботи за дітьми велося цілеспрямоване спостереження, яке дозволило зафіксувати активність, зацікавленість, вміння користуватись художніми матеріалами, дотримуватись композиції, а також прояви самостійності у виборі технік.

Оцінювання діяльності здійснювалося за п'ятьма параметрами:

- ставлення до завдання і розуміння інструкції,
- зацікавленість у процесі,
- наявність змісту та завершеності образу,
- технічні навички (композиція, володіння інструментом, кольорове рішення),
- прояв самостійності та творчого підходу.

Кожен параметр оцінювався за трирівневою шкалою: 2 бали – повний прояв, 1 бал – частковий, 0 балів – відсутній. Максимальна кількість балів за всіма критеріями становила 10.

На основі суми балів було виокремлено чотири рівні розвитку діяльнісного критерію творчих здібностей школярів:

- Високий рівень (8–10 балів): учень впевнено використовує засоби виразності, виявляє інтерес до завдання, самостійно обирає техніки, передає форму об'єкта точно, малюнок є цілісним та індивідуальним;
- Достатній рівень (6–7 балів): учень зацікавлений у завданні, володіє елементарними технічними навичками, але малюнок може містити окремі неточності, спрощення або часткову незавершеність;
- Середній рівень (4–5 балів): зображення спрощене, схематичне, учень потребує допомоги в організації малюнка, не завжди використовує кольори та інструменти усвідомлено, інтерес до завдання нестійкий;

– Початковий рівень (0–3 бали): малюнок недопрацьований, стереотипний або фрагментарний, лінії невпевнені, відсутній зв'язок між елементами композиції, виявляється байдужість або труднощі в організації зображення.

Таким чином, дана методика дозволила не лише оцінити кінцевий продукт діяльності, а й простежити стан сформованості практичних умінь і навичок.

У таблицях 2.6-2.7, а також на діаграмі (Рис.2.3) представлені кількісні показники дослідження стану діяльнісного критерію творчих умінь учнів 2 класу.

Таблиця 2.6.

Протокол діагностики діяльнісного критерію творчих умінь учнів 2 класу

(Урок малювання на тему «Осіньне дерево»)

№	Кодовий номер досліджуваного	Параметри					Загальна кількість балів	Рівень
		розуміння інструкції	інтерес	зміст образу	технічні навички	творчість		
1	01	1	1	1	1	1	5	середній
2	02	2	1	1	1	1	6	достатній
3	03	2	2	1	1	1	7	достатній
4	04	1	1	1	1	1	5	середній
5	05	2	2	1	2	1	8	високий
6	06	2	1	1	1	1	6	достатній
7	07	2	2	2	2	1	9	високий
8	08	1	1	1	1	1	5	середній
9	09	2	2	2	1	1	8	високий
10	10	1	1	1	1	0	4	середній
11	11	1	1	1	1	0	4	середній
12	12	1	1	1	1	0	4	середній
13	13	0	1	1	1	0	3	початковий
14	14	1	1	1	0	0	3	початковий
15	15	2	2	2	1	1	8	високий
16	16	2	1	1	1	1	6	достатній
17	17	2	2	1	1	1	7	достатній
18	18	2	2	1	1	1	7	достатній
19	19	1	1	1	1	0	4	середній

Таблиця 2.7

Рівні сформованості діяльнісного критерію творчих умінь учнів 2 класу

Рівень	Кількість	%
Високий	4	21%
Достатній	6	31,6%
Середній	7	36,8%
Початковий	2	10,6%
Всього	19	100%

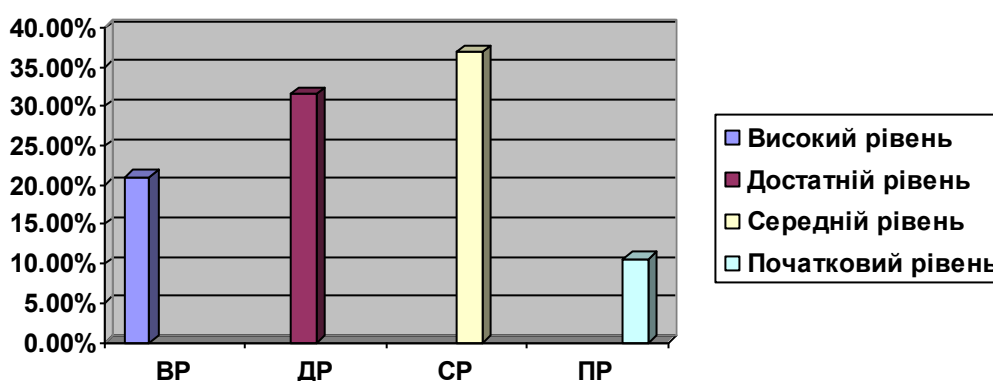

Рис.2.3 Рівень сформованості діяльнісного критерію творчих умінь учнів 2 класу

Результати оцінювання діяльності учнів під час виконання творчого завдання на уроці малювання на тему «Осіньне дерево» показали, що:

4 учні (21%) продемонстрували високий рівень – їхні роботи відзначаються цілісністю образу, добре розвиненими технічними навичками, самостійністю, оригінальністю в підході до виконання завдання, а також виявленим інтересом і старанністю;

6 учнів (31,6%) мають достатній рівень – завдання виконані здебільшого самостійно, з дотриманням інструкції, учні проявляли інтерес до процесу, але творчі елементи не завжди були повністю розкриті;

7 учнів (36,8%) виявили середній рівень – спостерігалось виконання завдання за зразком, без виразних творчих пошуків; технічні навички потребують удосконалення, мотивація й інтерес не завжди були стійкими;

2 учні (10,6%) отримали початковий рівень – труднощі з розумінням інструкції, недостатній рівень розвитку технічних умінь, відсутність самостійності та виявленого інтересу до завдання.

Таким чином, на констатувальному етапі більшість школярів (52,6%) перебувають на достатньому та високому рівні сформованості діяльнісного критерію творчих умінь. Водночас, майже половина учнів (47,4%) потребують подальшої педагогічної підтримки у формуванні вмінь самостійно реалізовувати творчі ідеї в образотворчій діяльності.

На основі визначених критеріїв і застосованих методик діагностики, було виокремлено чотири рівні розвитку творчих умінь учнів 2 класу:

1. Високий рівень розвитку творчих умінь. Учень демонструє глибокі та цілісні знання з образотворчого мистецтва, впевнено орієнтується в термінах, жанрах, техніках. Має стійку внутрішню мотивацію до творчої діяльності, виявляє емоційну залученість, ініціативність, бажання експериментувати. Під час виконання творчих завдань використовує різноманітні художні техніки, створює завершені, естетично виразні, індивідуалізовані роботи. Уміє самостійно організувати процес роботи, володіє композиційними навичками, виявляє гнучкість і креативність.

2. Достатній рівень розвитку творчих умінь. Учень має добрі базові знання, орієнтується у ключових поняттях образотворчого мистецтва, але може допускати незначні помилки. Проявляє інтерес до творчості, охоче долучається до роботи, проте ініціативність буває ситуативною. У малюнках дотримується інструкції, демонструє розуміння завдання, застосовує знайомі техніки, хоча роботи можуть бути дещо схематичними або не повністю завершеними. Виявляється загальний естетичний смак, проте відчувається потреба в подальшій педагогічній підтримці.

3. Середній рівень розвитку творчих умінь. Учень має фрагментарні або неповні знання про образотворче мистецтво, плутається у термінах, потребує додаткових пояснень. Мотивація до творчої діяльності нестійка, залежна від зовнішніх стимулів або вказівок учителя. У процесі роботи виявляє невпевненість,

рідко ініціює власні рішення, часто наслідуює інших. Роботи мають схематичний характер, відсутня композиційна цілісність, обмежене використання художніх засобів. Проявляє труднощі в організації діяльності, не завжди завершує роботу.

4. Початковий рівень розвитку творчих умінь. Учень має низький рівень знань з образотворчого мистецтва, не розуміє або неправильно тлумачить завдання. Проявляє байдужість або незацікавленість до художньої діяльності, відповіді формальні, шаблонні. У практичній роботі уникає самостійності, часто не завершує малюнок. Роботи позбавлені композиційної логіки, малюнок спрощений, лінії невпевнені, кольори підібрані не усвідомлено. Потребує постійної підтримки та педагогічного супроводу.

Ці рівні дали змогу здійснити комплексну оцінку творчих умінь молодших школярів і стали основою для розроблення формульованого етапу педагогічної роботи щодо подальшого розвитку творчого потенціалу дітей (Табл. 2.8. та Рис.2.4.).

Таблиця 2.8

Загальний рівень сформованості творчих умінь учнів 2 класу
(констатувальний етап)

Рівень	когнітивний критерій		мотиваційний критерій		діяльнісний критерій		Загальний показник
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	
Високий	3	15,8%	3	15,8%	4	21%	17,6%
Достатній	7	36,8%	8	42,1%	6	31,6%	36,8%
Середній	7	36,8%	7	36,8%	7	36,8%	36,8%
Початковий	2	10,6%	1	5,3%	2	10,6%	8,8%
Всього	19	100%	19	100%	19	100%	100%

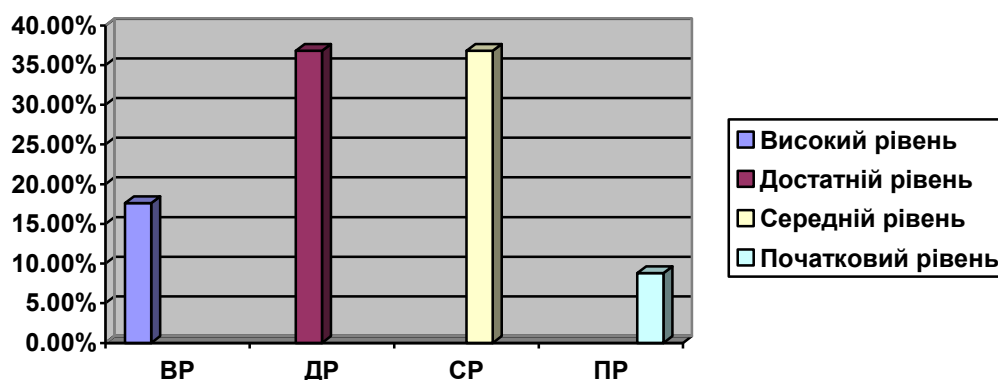

Рис.2.4. Загальний рівень сформованості творчих умінь учнів 2 класу
(констатувальний етап)

Отже, загальний рівень сформованості творчих умінь учнів 2 класу на констатувальному етапі склав:

- Високий рівень – 17,6%,
- Достатній рівень – 36,8%,
- Середній рівень – 36,8%,
- Початковий рівень – 8,8% від загального числа досліджуваних.

Таким чином, більшість другокласників (54,4%) мають достатній рівень сформованості творчих умінь, проте 45,6 % учнів потребують цілеспрямованої роботи для покращення мотивації та практичних навичок у процесі художньо-творчої діяльності. З цієї метою на формуальному етапі дослідження нами була розроблена і впроваджена в зміст уроків мистецтва серія арт-терапевтичних завдань.

2.2. Розроблення експериментальних арт-терапевтичних вправ, завдань в зміст уроків мистецтва

Під час формуального етапу дослідження нами була реалізована серія уроків мистецтва для учнів 2 класу з інтеграцією арт-терапевтичних вправ та завдань. Зміст занять був спрямований не лише на розвиток практичних творчих

умінь, а й на стимулювання творчої активності, емоційного самовираження та зниження тривожності учнів.

У рамках цієї серії було проведено 8 уроків, на яких цілеспрямовано застосовувалися різні види елементів арт-терапії:

- пісочна терапія,
- пластилінотерапія,
- казкотерапія,
- арт-терапія у вигляді нетрадиційних технік малювання.

Уроки були побудовані з урахуванням вікових особливостей молодших школярів, що дало змогу забезпечити доступність змісту, підтримати пізнавальний інтерес та сформувати позитивне ставлення до мистецтва.

Зокрема, для дітей 2 класу характерні яскраво виражене образне мислення, висока емоційна чутливість, потреба в активній діяльності та швидка зміна уваги. Саме тому під час уроків застосовувалися:

- часті зміни видів діяльності (слухання казки, бесіда, практична робота, рефлексія);
- ігрові методи (руханки, завдання з елементами гри);
- наочність (приклади робіт, казкові ілюстрації, перегляд фрагментів мультфільмів);
- розвиток моторики (пластилінотерапія, малювання гуашшю, крапко- та пісочна техніка);
- активізація фантазії та уяви (створення казкових образів, асоціативне мислення);
- позитивне підкріплення (схвалення, колективний перегляд робіт, висловлення вражень).

Уроки також будувалися на основі принципів гуманної педагогіки, що сприяло розвитку в дітей емоційного інтелекту, віри у власні сили, відкритості та поваги до інших. Зокрема, реалізовувалися такі принципи, як:

- принцип доброзичливості – педагог підтримував кожную творчу ініціативу, сприяв емоційній відкритості дітей,
- принцип свободи творчості – учні мали змогу самостійно обирати кольори, форму, композицію, інтерпретувати завдання у власний спосіб,
- принцип співпраці та довіри – на уроці панувала атмосфера взаємопідтримки, обговорення робіт було побудоване на позитиві й взаємоповазі,
- принцип розвитку індивідуальності – кожна дитина мала змогу проявити свої емоції, інтереси, уподобання в мистецькій формі.

Завдяки такому підходу уроки не лише сприяли засвоєнню навчального матеріалу, а й позитивно впливали на емоційний стан дітей, їхню самооцінку та загальну атмосферу у класі.

План роботи з впровадження арт-терапевтичних завдань на уроках образотворчого мистецтва у 2 класі (на основі підручника Н. Лемешевої, розділ II «Казкові історії») [32] наведено у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9.

План роботи з впровадження арт-терапевтичних вправ та завдань на уроках мистецтва у 2 класі (на основі підручника Н. Лемешевої, розділ II «Казкові історії»)

№	Дата	Тема уроку	Мета уроку	Арт-терапевтична техніка
1	07.11.2024	Твої улюблені книжки. Як створюється книга (дослідження процесу створення книги). Буквиця.	Ознайомити із процесом створення книги; розвивати уяву і дрібну моторику	Пластилінотерапія: ліплення буквиці
2	14.11.2024	Казка в картинках Ілюстрація. Створення художніх образів до казки «Аліса в Країні Див».	Формувати вміння створювати художні образи; розвивати асоціативне мислення	Пісочна терапія Малювання Білого Кролика або Чеширського Кота
3	21.11.2024	Мистецькі замальовки. Народження ілюстрації	Навчити передавати	Кольоротерапія: олівцева ілюстрація.

		(кадри з мультфільму «Вінні Пух і його друзі» (студія В. Діснея).	емоції через колір та форму.	Створення кольоровими олівцями образу Вінні Пуха
4	28.11.2024	Розмаїтий світ тварин у мистецтві.	Розвивати здатність бачити красу тварин у мистецтві, формувати інтерес до ілюстрування	Арт-терапія: малювання тварин гуашшю
5	05.12.2024	Казка веселих крапочок. Незвичайні художні техніки. Основні і похідні кольори. Основи композиції	Ознайомити з нетрадиційною технікою; розвивати креативне бачення	Точкова техніка (крапко терапія) Малювання акваріумних рибок крапочками (гуаш).
6	12.12.2024	Незвичайні картинки	Розвивати фантазію через абстрактні форми та силуети	Арт-терапія: техніка кляксографія
7	19.12.2024	Зимова казка	Ознайомити з холодними відтінками; формувати образне мислення	Кольоротерапія: малювання замку Снігової Королеви синьою та білою гуашшю.
8	26.12.2024	Різдвяна казка	Узагальнити знання про різні художні елементи; формувати здатність до змішаної техніки	Змішана техніка + казкотерапія Створення ілюстрації до казки В. Сухомлинського «Зайчик і Місяць» у змішаній техніці

Конспекти проведених уроків наведені в додатку (Додаток В).

Перший урок був присвячений знайомству з процесом створення книги. Центральним завданням стало ліплення буквиці з пластиліну. Застосування пластилінотерапії дало змогу поєднати розвиток дрібної моторики з візуалізацією

уяви. Учні з ентузіазмом підійшли до створення декоративної літери, обираючи кольори, комбінуючи форми, вигадуючи тематичні прикраси. Спостерігалось глибоке занурення в діяльність, активне застосування уяви, вміння планувати композицію. Учні, які мали труднощі з дрібною моторикою, отримували індивідуальну підтримку, і це дозволило їм успішно долати труднощі, не втрачаючи інтересу.

Наступні уроки продовжили знайомство дітей з арт-терапевтичними техніками через використання пісочної терапії та кольоротерапії. Під час заняття «Казка в картинках» учні створювали ілюстрації до твору «Аліса в Країні Див» на піску. Процес малювання пальцями на піщаній поверхні був новим досвідом для більшості учнів і викликав захоплення. Діти охоче працювали над образом улюбленого персонажа – Чеширського Кота, намагаючись передати його загадковість через форму посмішки, очей, хвилясті лінії.

Заняття з кольоротерапії на уроці «Мистецькі замальовки» також мало значний вплив на емоційну сферу учнів. Під час ілюстрування історій про Вінні-Пуха учні підбирали кольори, що відповідають емоційному стану героя. Вони аргументували свої рішення, що сприяло розвитку емоційного інтелекту та здатності до рефлексії.

Особливий інтерес і активність викликали уроки, на яких застосовувалися нетрадиційні техніки малювання, що поєднували елементи арт-терапії та інтерактивної творчості:

1) точкова техніка (урок «Казка веселих крапочок») дозволила дітям створювати візерунки за допомогою кольорових точок. Урок із крапкотерапії став улюбленим для більшості учнів: малювання акваріумних рибок крапочками виявилось не лише захопливим, а й заспокійливим заняттям. Діти довго працювали над деталями, зосереджено наносили крапки, комбінуючи кольори, фактури й розміри, прагнучи створити гармонійний візерунок. Зосередженість, увага до деталей і бажання створити гармонійну композицію виявились у кожній роботі.

Візуальний ефект точкового малюнка захоплював і мотивував школярів на самостійні експерименти.

2) кляксографія (урок «Незвичайні картинки») спершу викликала труднощі: не всім учням вдалося одразу побачити образ у випадковій плямі. Проте завдяки колективному обговоренню, демонстрації прикладів і поступовому спрямуванню уяви діти почали створювати цікаві й неочікувані композиції – тварин, фантастичних істот, пейзажі. Це навчило учнів гнучко мислити, відкривати нове у звичайному, не боятися помилок.

3) змішана техніка (уроки «Зимова казка» та «Різдвяна казка») стала кульмінацією серії арттерапевтичних занять. Малювання замку Снігової Королеви білою та синьою гуашшю супроводжувалося музичним фоном, що створював атмосферу спокою та фантазії. Учні продумували архітектуру, візерунки, розташування елементів, створюючи цілісні казкові композиції. Поєднання кольоротерапії, сюжетної уяви й графіки сприяло розкриттю індивідуальних творчих особливостей дітей.

На уроці «Різдвяна казка» учні мали змогу обирати власний сюжет і техніку виконання ілюстрації до казки В. Сухомлинського. Частина дітей поєднувала ліплення з малюванням гуашшю, інші додавали графічні елементи, прикрашали малюнок блискітками, використовували трафарети. Такий підхід не лише стимулював інтерес до творчості, а й формував самостійність, естетичний смак, здатність приймати рішення та доводити роботу до завершення.

Загалом усі уроки були побудовані на принципах гуманного підходу, підтримки позитивного емоційного стану, мотивації до творчості та самовираження. Діти працювали з піднесенням, без страху перед помилками, вільно фантазували. Застосовані арттерапевтичні техніки дозволили не лише урізноманітнити уроки мистецтва, а й забезпечити умови для комплексного розвитку творчих умінь молодших школярів.

В зміст запропонованих сценаріїв уроків було включено вправи та творчі завдання з елементами арттерапії. З урахуванням здійсненого аналізу, уточненого

змісту поняття «творчі уміння другокласників», виокремлених різновидів арттерапії, які використовуються на уроках мистецтва, нами було розроблено серію вправ-завдань. Вони включають елементи пісочної терапії (піскотерапії), музикотерапії, кольоротерапії, лялькотерапії та казкотерапії. Вправи спрямовані на розвиток творчих умінь другокласників з урахуванням їхніх вікових особливостей представлено у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Вправи та творчі завдання для розвитку творчих вмінь учнів 2 класу на уроках мистецтва

Назва вправи	Мета	Матеріали	Хід виконання
«Музичні скарби в піску» (з елементами піскотерапії)	<i>Розвиток дрібної моторики, уяви, творчості, вміння висловлювати емоції, імпровізувати</i> <i>Розвиток оригінальності мислення, самостійності, естетичного сприйняття.</i>	Пісочниця (кінетичний пісок, манна крупа, тощо), дрібні іграшки (маленькі музичні інструменти)	Учитель ховає у піску «музичні скарби» і пропонує учням знайти їх. Школярі по черзі знаходять предмети, описують вигляд музичних інструментів в мініатюрі, колір, форму і діляться своїми емоціями від «скарбу». Вони малюють пальчиками образ знайденого «скарбу» на піску (арфа асоціюється з усмішкою, скрипка з серцем, тощо) і придумують до нього мелодію. Її можна проспівати за допомогою музичної імпровізації голосом, або запропонувати створити мелодію онлайн, записати її та продемонструвати однокласникам використати qr-код. Опісля вчитель пропонує проаналізувати створену мелодію і визначити, яка з нот найчастіше використовується здобувачем освіти. Попередньо вчитель готує семантику кольорів для учнів, щоб вони могли зрозуміти значення кольору та відповідність його емоціям. Після цього пропонує визначити окрім назви ноти («до», «ре», «мі», «фа», «соль», «ля», «сі») її колір, як показано на зображенні. Семантика кольорів нот:

			«до»-червоний-енергія, сила, активність; «ре»-помаранчевий-емоційність, суперечливість «мі»-жовтий- радість, оптимізм; «фа»-зелений-спокій, гармонія, довіра; «соль»-синій-глибина, таємничість, роздуми; «ля»-фіолетовий тривога, хвилювання, фантазія «сі» -рожевий- ніжність, співчуття, мрійливість. Вчитель просить учня розповісти про свій «скарб», образ, який створено за допомогою у піску та мелодію та презентувати виконане завдання.
«Музичні емоції» (з елементами піскотерапії)	Усвідомлення зв'язку між емоціями, кольорами та звуком, розвиток музичної уяви, імпровізації, збагачення моторики, невербальної комунікації через тілесні рухи, розвиток уяви і фантазії, самостійнос-ті, комбінування.	Музичні інструменти (бубни, дзвіночки, маракаси), аудіозаписи мелодій різного характеру, музичні інструменти онлайн	Учитель показує учням зображення, де кожна емоція асоціюється з певним кольором. Вчитель пропонує прослухати музичну композицію зі запропонованих: «Дощик» В. Косенко, «Ой заграйте, дударіки» А. Філіпенко, В. Панченко, «Весняні котики» О. Янушкевич, М. Ясакова, «Пішли діти в поле» українська народна пісня, «Веселка» Н. Май. Під час слухання вчитель просить школярів закрити очі, прислухатися до музики та обирають колір, який, на їхню думку, передає її настрій. Кожен учень вибирає інструмент відповідно до настрою (можна обрати реальний чи онлайн) та виконує коротку імпровізацію мелодії, співвідносячи звучання з кольором, що обрали. Якщо урок дистанційний, то можна використати онлайн-інструменти (Xylophone або Shared Piano). Також учні можуть придумати танцювальні рухи під музичну композицію, які співвідносяться з ритмом, темпом та її характером. Опісля учні представляють свої мелодії (танцювальні елементи) та пояснюють, чому обрали саме конкретний інструмент, як він пов'язаний із кольором/емоцією та що змінилося у сприйнятті настрою після виконання.
«Малюнок настрою»	Допомога у вираженні почуттів через	Аркуш паперу, фарби, олівці	Учитель просить учнів намалювати свої почуття (вдячність, повага, довіра, інтерес, здивування, ніжність) за прослуханням твором (відповідно до

(з елементами кольоротерапії)	кольори, розвиток оригінальності мислення, фантазії самотійно-сті, естетичного сприйняття	або фломастери	змістового наповнення підручника з мистецтва (2 кл.). Він просить вибрати кольори, які передають художній образ почуття та намалювати його в одній з нетрадиційних технік малювання (малювання гребінцем, чарівна лінія, малювання нитками, тощо). Після завершення школярі розповідають про свої малюнки та пояснюють вибір кольорів.
«Друзі для Зайчика» з елементами лялькотерапії	Розвиток комунікативних навичок, творчих вмінь та художньо-образної уяви, фантазії	Іграшки (Коза, Лисичка, Зайчик, Вовчик, Рак, дід та баба) або пальчиковий театр)	Учитель просить учнів знайти друзів для Зайчика з дитячої опери «Коза-Дерева» М.Лисенка, який вирішив ходити на музичний гурток. Здобувачі освіти вибирають «друга» для Зайчика серед іграшок, які запропонував вчитель, пояснюють свій вибір і розігрують з ним діалог в парі. Після вчитель пропонує учням проспівати цей діалог, ніби герої стали учасниками опери та співають у дуеті.
«Лісові звірята» (з елементами казкотерапії)	розвиток оригінальності мислення, фантазії самотійно-сті, естетичного сприйняття, художньо-образної уяви	Маски звіряток	Вчитель пропонує учням створити імпровізовану міні-виставу до теми з вивчення музичних інструментів. Спочатку пропонує переглянути відео https://www.youtube.com/watch?v=q1F2R20YWsA , прослухати інструментальну композицію та визначити, які з інструментів (що були представлені у відео) вони в ній почули. Вчитель пропонує розіграти міні-виставу, яка відбувається у чарівному лісі. Герої подорожуючи знайомляться один з одним і створюють музичний гурт (Зайчик, Лисичка, Їжачок, Білочка, Ведмідь). Вчитель пропонує учням зібрати свою команду і визначити з ким з однокласників він (вона) хотіли б грати та виступати разом. Після вчитель пропонує школярам обрати та виготовити маску для одного з героїв та пояснити свій вибір (Маску Ведмеда можуть вибрати ті учні, які бояться публічних виступів, потребують більше впевненості і розкутості під час участі у виступах на сцені. Відтак, одягаючи маску сильного і мужнього героя - Ведмеда, школяр (ка) стають більш впевненими, розкутими, сміливими. Кожен з учнів також обирає той музичний інструмент, який, на його(її) думку, може озвучити конкретного звірятка. Так, наприклад: лисичку може озвучувати скрипка, бандура, тощо. В свою чергу зайчика можуть охарактеризувати звуки флейти, або цимбали. Ведмеда - контрабас, туба, валторна, тощо). Також можна попросити учнів

			вдома придумати історію про свого казкового героя-музиканта.
«Музичні інструменти з бабусиної чарівної скрині»	<i>Розвиток уяви і фантазії, самостійнос-ті, комбінування</i>	Підручні матеріали (втулки з паперу, папір, картон, шкарпетки, гудзики, крупа, шматочки тканини (коробочки з кіндера) і т.д.)	Учитель пропонує учням заглянути до чарівної бабусиної скрині, в якій є безліч цікавих речей (втулки з паперу, крупи, гудзики). Опісля вчитель просить обрати учнів декілька матеріалів для створення музичного інструменту. Просить перейти за кюар кодом і переглянути відео. Цю вправу можна виконувати як індивідуально, в парі, так і в міні-групі. Разом вони створюють ансамбль та розділяють між собою ролі музикантів-виконавців. Опісля разом презентують виступ під інструментальну композицію відповідно до змістового наповнення підручників з мистецтва за 2 клас.

Відтак, серія вправ та завдань для розвитку творчих умінь була розроблена таким чином, щоб інтегрувати елементи арттерапії в освітній процес. Завдяки цьому учні отримують можливість висловлювати свої почуття, вирішувати конфлікти та знаходити спільну мову з однолітками.

Загалом, впровадження арт-терапевтичних вправ та творчих завдань дало позитивні результати. За нашими спостереженнями учні стали більш емоційно відкритими, зосередженими, збільшилась кількість проявів ініціативи, у роботах з'явилася більша кількість дрібних деталей та колірних рішень. Арт-завдання сприяли формуванню внутрішньої мотивації, розкриттю індивідуальних здібностей, а також зниженню тривожності у частини учнів.

З метою виявлення результативності проведеної роботи було реалізоване контрольне дослідження.

2.3. Аналіз результатів дослідження

На першому етапі контрольної діагностики, з метою дослідження стану когнітивного критерію творчих умінь учнів 2 класу, було повторно проведено

тестування за авторським тестом «Що мені відомо про образотворче мистецтво?» (Додаток А).

У таблицях 2.11-2.12, а також на діаграмі (Рис.2.5) представлені кількісні показники дослідження стану когнітивного критерію творчих умінь учнів 2 класу на контрольному етапі дослідження.

Таблиця 2.11

Протокол діагностики когнітивного критерію творчих умінь учнів 2 класу (Тест «Що мені відомо про образотворче мистецтво?») (контрольний етап)

№	Кодовий номер досліджуваного	Кількість балів	Рівень
1	01	5	достатній
2	02	5	достатній
3	03	7	високий
4	04	5	достатній
5	05	7	високий
6	06	7	високий
7	07	7	високий
8	08	4	середній
9	09	7	високий
10	10	5	достатній
11	11	3	середній
12	12	5	достатній
13	13	4	середній
14	14	4	середній
15	15	5	достатній
16	16	7	високий
17	17	5	достатній
18	18	5	достатній
19	19	4	середній

Таблиця 2.12

Рівні сформованості когнітивного критерію творчих умінь учнів 2 класу (констатувальний і контрольний етап)

Рівень	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	Кількість	%	Кількість	%

Високий	3	15,8%	6	31,6%
Достатній	7	36,8%	8	42,1%
Середній	7	36,8%	5	26,3%
Початковий	2	10,6%	-	-
Всього	19	100%	19	100%

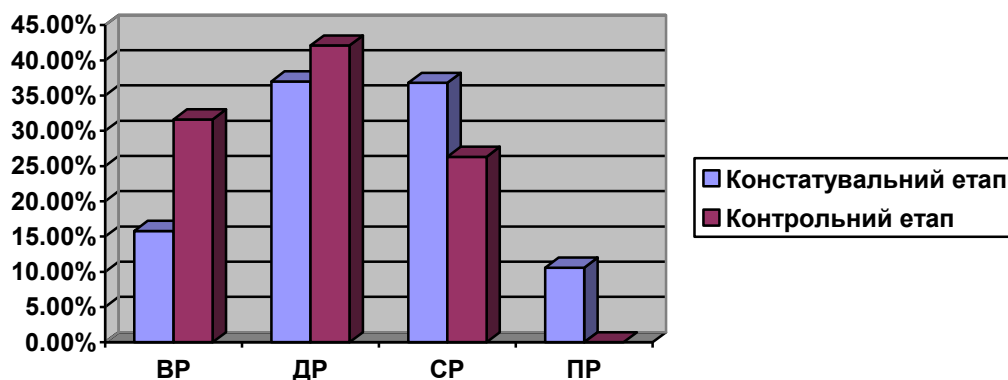

Рис.2.5 Рівень сформованості когнітивного критерію творчих умінь учнів 2 класу (констатувальний і контрольний етап)

Отже, на контрольному етапі діагностики рівня сформованості когнітивного критерію творчих умінь учнів 2 класу було зафіксовано позитивну динаміку у порівнянні з результатами констатувального тестування. Зокрема, кількість учнів із високим рівнем зросла вдвічі – з 3 осіб (15,8%) до 6 учнів (31,6%), що свідчить про ефективність впроваджених арт-терапевтичних завдань та системної роботи над розвитком мистецьких знань.

Також збільшилась кількість учнів із достатнім рівнем: з 7 (36,8%) до 8 осіб (42,1%), що демонструє зміцнення знань та зменшення кількості помилок у розпізнаванні понять, технік і художніх засобів. Це вказує на підвищення загального рівня обізнаності з ключовими поняттями курсу «Мистецтво».

Натомість кількість учнів із середнім рівнем зменшилась — з 7 (36,8%) до 5 учнів (26,3%). Така зміна пояснюється переходом частини учнів до вищих рівнів, що є позитивним результатом.

Особливо важливим є те, що на контрольному етапі відсутні учні з початковим рівнем знань (раніше – 2 учні або 10,6%), що засвідчує підвищення базової обізнаності всіх школярів та мінімізацію прогалин у знаннях.

Таким чином, на підсумковому етапі понад 73% учнів (14 із 19) перебувають на достатньому або високому рівні сформованості когнітивного компоненту, що демонструє явний прогрес у засвоєнні матеріалу. Динаміка показників доводить результативність використаних методів навчання та доцільність подальшого застосування арт-терапевтичного підходу для розвитку мистецьких компетентностей молодших школярів.

На другому етапі контрольної діагностики з метою дослідження *мотиваційного критерію* розвитку творчих умінь учнів 2 класу було повторно застосовано методику «Незакінчені речення».

У таблицях 2.13-2.14, а також на діаграмі (Рис.2.6) представлені результати дослідження стану розвитку мотиваційного критерію творчих умінь учнів 2 класу на контрольному етапі дослідження.

Таблиця 2.13.

Протокол діагностики мотиваційного критерію творчих умінь учнів 2 класу

(Методика «Незакінчені речення») (контрольний етап)

№	Кодовий номер досліджуваного	Рівень
1	01	високий
2	02	достатній
3	03	достатній
4	04	середній
5	05	високий
6	06	достатній
7	07	високий
8	08	середній
9	09	високий
10	10	достатній
11	11	достатній
12	12	достатній
13	13	достатній

14	14	середній
15	15	високий
16	16	високий
17	17	високий
18	18	високий
19	19	середній

Таблиця 2.14

Рівні сформованості мотиваційного критерію творчих умінь учнів 2 класу
(констатувальний і контрольний етап)

Рівень	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	3	15,8%	8	42,1%
Достатній	8	42,1%	7	36,8%
Середній	7	36,8%	4	21,1%
Початковий	1	5,3%	-	-
Всього	19	100%	19	100%

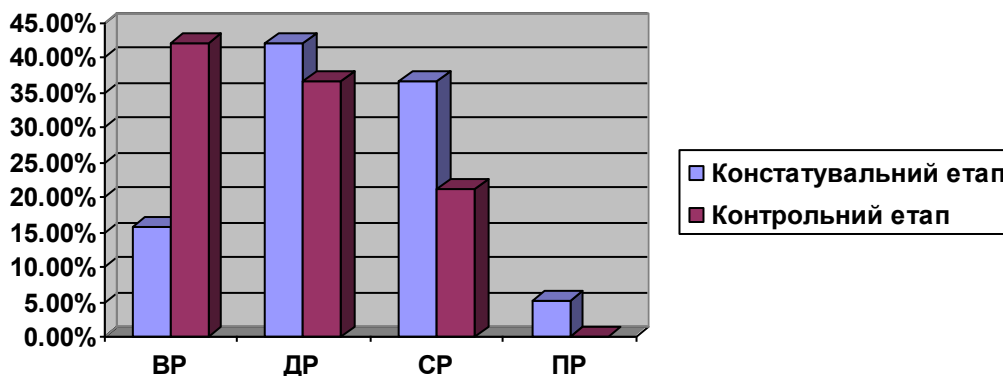

Рис.2.6 Рівень сформованості мотиваційного критерію творчих умінь учнів 2 класу (констатувальний і контрольний етап)

Отже, аналіз результатів контрольного етапу діагностики мотиваційного критерію творчих умінь учнів 2 класу свідчить про помітну позитивну динаміку у порівнянні з констатувальним етапом. Зокрема:

– кількість учнів із високим рівнем сформованості мотивації зросла в 2,5 рази – з 3 учнів (15,8%) до 8 (42,1%), що є вагомим показником ефективності застосованих методик, зокрема арт-терапевтичних технік, які сприяли розвитку внутрішньої мотивації, емоційного залучення та самовираження;

– кількість учнів із достатнім рівнем дещо зменшилася – з 8 (42,1%) до 7 учнів (36,8%), що пояснюється тим, що частина школярів підвищили свій рівень мотивації до високого. Разом ці дві групи охоплюють 15 учнів (78,9%), що підтверджує загальне зростання зацікавленості у мистецькій діяльності;

– водночас кількість учнів із середнім рівнем мотивації зменшилася з 7 (36,8%) до 4 учнів (21,1%), а початковий рівень на контрольному етапі повністю відсутній (раніше – 1 учень (5,3%)). Це свідчить про зниження частки школярів, які не проявляли стабільного інтересу до творчої роботи, та про загальне зростання залученості в освітній процес.

Таким чином, у динаміці спостерігається чітке зростання мотивації учнів: на контрольному етапі майже 80% школярів демонструють високий або достатній рівень, що створює сприятливі умови для подальшого розвитку творчих здібностей.

Такий результат підтверджує доцільність використання методів, які сприяють емоційному включенню, підтримці позитивного ставлення до мистецтва та самореалізації в учбовій діяльності.

На третьому етапі контрольної діагностики було досліджено *діяльнісний критерій* творчих умінь другокласників, який охоплює рівень сформованості практичних умінь і навичок під час виконання художніх завдань, уміння експериментувати з матеріалами та здатність створювати оригінальні, змістовні, естетично цілісні роботи.

Оцінка діяльнісного критерію проводилася шляхом спостереження за школярами під час уроку «Різдвяна казка», на якому вони створювали ілюстрації до казки В. Сухомлинського «Зайчик і Місяць» у змішаній техніці.

У таблицях 2.15-2.16, а також на діаграмі (Рис.2.7) представлені кількісні показники дослідження стану діяльнісного критерію творчих умінь учнів 2 класу на контрольному етапі дослідження.

Таблиця 2.15.

Протокол діагностики діяльнісного критерію творчих умінь учнів 2 класу
(Урок малювання на тему «Різдвяна казка») (контрольний етап)

№	Кодовий номер досліджуваного	Параметри					Загальна кількість балів	Рівень
		розуміння інструкції	інтерес	зміст образу	технічні навички	творчість		
1	01	2	2	1	1	1	7	достатній
2	02	2	2	1	2	1	8	високий
3	03	2	2	1	2	1	8	високий
4	04	1	1	1	1	1	5	середній
5	05	2	2	2	2	1	9	високий
6	06	2	2	1	2	1	8	високий
7	07	2	2	2	2	2	10	високий
8	08	1	1	1	1	1	5	середній
9	09	2	2	2	1	1	8	високий
10	10	2	1	1	1	1	6	достатній
11	11	2	2	1	1	1	7	достатній
12	12	2	2	1	1	1	7	достатній
13	13	1	1	1	1	0	4	середній
14	14	1	1	1	1	0	4	середній
15	15	2	2	2	1	1	8	високий
16	16	2	1	1	1	1	6	достатній
17	17	2	2	2	2	2	10	високий
18	18	2	2	1	1	1	7	достатній
19	19	1	1	1	1	0	4	середній

Таблиця 2.16

Рівні сформованості діяльнісного критерію творчих умінь учнів 2 класу
(констатувальний і контрольний етап)

Рівень	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	4	21%	8	42,1%
Достатній	6	31,6%	6	31,6%

Середній	7	36,8%	5	26,3%
Початковий	2	10,6%	-	-
Всього	19	100%	19	100%

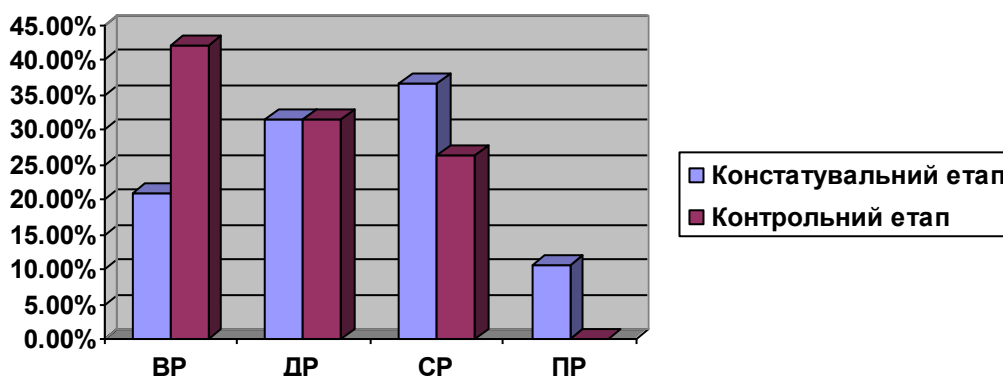

Рис.2.7 Рівень сформованості діяльнісного критерію творчих умінь учнів 2 класу (констатувальний і контрольний етап)

Аналіз результатів контрольного етапу діагностики діяльнісного критерію творчих умінь учнів 2 класу засвідчив позитивну динаміку у порівнянні з констатувальним етапом.

Зокрема, кількість учнів із високим рівнем зросла вдвічі – з 4 осіб (21%) до 8 (42,1%). Це свідчить про суттєве покращення практичних умінь, зростання самостійності, технічної вправності, а також активізації творчої ініціативи учнів у виконанні завдань. Така динаміка є результатом цілеспрямованої педагогічної підтримки, вправ, що стимулювали експериментування з матеріалами, і створення умов для самовираження.

Кількість учнів із достатнім рівнем залишилася незмінною – 6 учнів (31,6%), однак варто зазначити, що частина дітей з цієї групи продемонструвала позитивну динаміку в межах рівня (покращення техніки, прояви самостійності), але не досягла повного переходу до вищого.

Водночас, кількість учнів із середнім рівнем зменшилася з 7 (36,8%) до 5 (26,3%), що свідчить про зниження частки школярів, які наслідують зразки без виразного творчого підходу.

Учні з початковим рівнем у контрольному етапі не зафіксовані, тоді як на констатувальному їх було 2 (10,6%), що свідчить про ефективність педагогічної допомоги у формуванні базових практичних умінь.

Отже, на контрольному етапі 73,7% учнів (14 осіб) досягли високого або достатнього рівня сформованості діяльнісного критерію, що підтверджує загальне зростання практичних мистецьких навичок, впевненості та самостійності у виконанні творчих завдань. Динаміка свідчить про ефективність використаних методів роботи, що сприяли розвитку креативного потенціалу молодших школярів.

Отримані показники дали змогу здійснити комплексну оцінку творчих умінь учнів досліджуваного класу. У таблиці 2.17, а також на діаграмі (Рис.2.8) представлені показники загального рівня сформованості творчих умінь учнів 2 класу на контрольному етапі дослідження.

Таблиця 2.17

Загальний рівень сформованості творчих умінь учнів 2 класу

(контрольний етап)

Рівень	когнітивний критерій		мотиваційний критерій		діяльнісний критерій		Загальний показник
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	
Високий	8	42,1%	8	42,1%	8	42,1%	42,1%
Достатній	7	36,8%	7	36,8%	6	31,6%	35,1%
Середній	4	21,1%	4	21,1%	5	26,3%	22,8%
Початковий	-	-	-	-	-	-	-
Всього	19	100%	19	100%	19	100%	100%

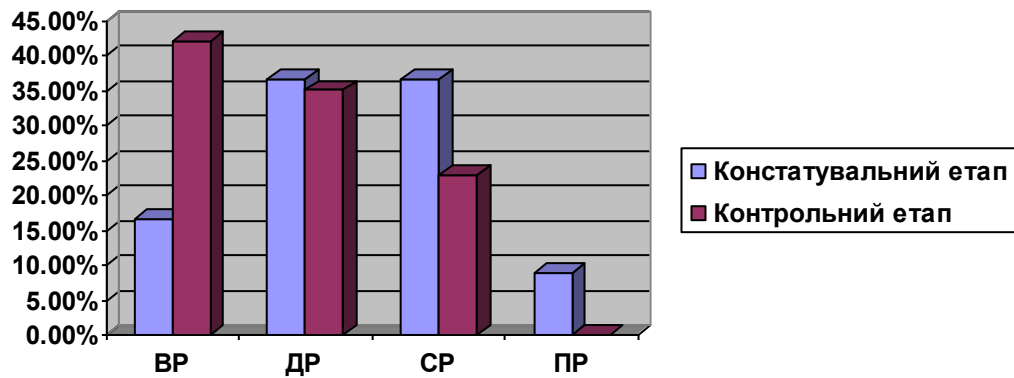

Рис.2.8. Загальний рівень сформованості творчих умінь учнів 2 класу
(констатувальний і контрольний етап)

Отже, аналіз результатів контрольного етапу діагностики загального рівня сформованості творчих умінь учнів 2 класу засвідчив помітне покращення показників у порівнянні з результатами констатувального етапу.

На контрольному етапі:

- 8 учнів (42,1%) досягли високого рівня, що на 24,5% більше, ніж на констатувальному (17,6%). Це свідчить про значне зростання інтегрованої сформованості знань, мотивації та практичних умінь у сфері образотворчої діяльності;
- 7 учнів (35,1%) мають достатній рівень, що є незначним зниженням порівняно з попереднім етапом (36,8%). Однак це зниження пояснюється переходом частини учнів із достатнього до високого рівня, що свідчить про динаміку розвитку;
- 5 учнів (22,8%) залишаються на середньому рівні, що на 14% менше, ніж на констатувальному етапі (36,8%). Це свідчить про поступове подолання труднощів і вихід частини учнів на вищий рівень творчих умінь;
- початкового рівня не зафіксовано взагалі, тоді як на початку дослідження він становив 8,8%. Це є важливим досягненням і свідченням ефективності цілеспрямованої педагогічної роботи.

Отже, на завершальному етапі дослідження 77,2% учнів досягли достатнього та високого рівнів сформованості творчих умінь, що свідчить про позитивну динаміку в розвитку когнітивної, мотиваційної та діяльнісної складових. Таким чином, застосовані методи і форми роботи сприяли не лише зростанню окремих компонентів, але й комплексному розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Висновки до другого розділу

В ході практичної частини дослідження з метою визначення впливу арт-терапевтичних засобів на розвиток творчих умінь учнів 2 класу було проведене емпіричне дослідження, в якому взяли участь 19 школярів.

Дослідження передбачало послідовну реалізацію трьох етапів: констатувального, формувального, контрольного.

Оцінка рівня розвитку творчих умінь учнів проводилася з урахування когнітивного, мотиваційного, діяльнісного критерію.

З метою дослідження стану когнітивного критерію творчих умінь учнів 2 класу, було проведено тестування за авторським тестом «Що мені відомо про образотворче мистецтво?», яке показало, що лише 3 учні (15,8%) досягли високого рівня; 7 школярів (36,8%) продемонстрували достатній рівень знань; ще 7 учнів (36,8%) мають середній рівень; 2 особи (10,6%) – продемонстрували початковий рівень сформованості когнітивного критерію.

Для дослідження мотиваційного критерію розвитку творчих умінь учнів 2 класу було застосовано методику «Незакінчені речення», результати якої показали, що в досліджуваному класі лише 3 учні (15,8%) мають високий рівень сформованості мотиваційного компонента; 8 учнів (42,1%) перебувають на достатньому рівні; 7 учнів (36,8%) виявили середній рівень мотивації; 1 учень (5,3%) має початковий рівень.

З метою діагностики діяльнісного критерію було проведено урок малювання на тему «Осіньне дерево». Результати оцінювання діяльності учнів під час виконання творчого завдання на уроці малювання на тему «Осіньне дерево» показали, що: 4 учні (21%) продемонстрували високий рівень; 6 учнів (31,6%) мають достатній рівень; 7 учнів (36,8%) виявили середній рівень; 2 учні (10,6%) отримали початковий рівень.

Загальний рівень сформованості творчих умінь учнів 2 класу на констатувальному етапі склав: високий рівень – 17,6%, достатній рівень – 36,8%, середній рівень – 36,8%, початковий рівень – 8,8% від загального числа досліджуваних.

Під час формувального етапу дослідження нами була реалізована серія уроків образотворчого мистецтва для учнів 2 класу з інтеграцією арт-терапевтичних завдань.

Протягом листопада-грудня 2024 року було проведено 8 уроків образотворчого мистецтва у 2 класі (на основі підручника Н. Лемешевої, розділ II «Казкові історії»), на яких цілеспрямовано застосовувалися різні види арт-терапії: пісочна терапія, пластилінотерапія, казкотерапія, арт-терапія у вигляді нетрадиційних технік малювання.

Уроки були побудовані з урахуванням вікових особливостей молодших школярів, що дало змогу забезпечити доступність змісту, підтримати пізнавальний інтерес та сформувані позитивне ставлення до мистецтва. В зміст уроків було інтегровано серію вправ та творчих завдань з елементами арттерапії.

З метою виявлення результативності проведеної роботи було реалізоване контрольне дослідження, яке продемонструвало помітне покращення показників загального рівня сформованості творчих умінь учнів 2 класу у порівнянні з результатами констатувального етапу.

На контрольному етапі:

– 8 учнів (42,1%) досягли високого рівня, що на 24,5% більше, ніж на констатувальному (17,6%). Це свідчить про значне зростання інтегрованої

сформованості знань, мотивації та практичних умінь у сфері образотворчої діяльності;

– 7 учнів (35,1%) мають достатній рівень, що є незначним зниженням порівняно з попереднім етапом (36,8%). Однак це зниження пояснюється переходом частини учнів із достатнього до високого рівня, що свідчить про динаміку розвитку;

– 5 учнів (22,8%) залишаються на середньому рівні, що на 14% менше, ніж на констатувальному етапі (36,8%). Це свідчить про поступове подолання труднощів і вихід частини учнів на вищий рівень творчих умінь;

– початкового рівня не зафіксовано взагалі, тоді як на початку дослідження він становив 8,8%. Це є важливим досягненням і свідченням ефективності цілеспрямованої педагогічної роботи.

Отже, на завершальному етапі дослідження 77,2% учнів досягли достатнього та високого рівнів сформованості творчих умінь (у порівнянні з 54,4% на констатувальному етапі), що свідчить про позитивну динаміку в розвитку когнітивної, мотиваційної та діяльнісної складових. Таким чином, застосовані методи і форми роботи сприяли не лише зростанню окремих компонентів, але й комплексному розвитку творчих здібностей молодших школярів.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було реалізовано поставлені завдання, що дало змогу теоретично обґрунтувати й експериментально підтвердити ефективність використання арт-терапевтичних засобів для розвитку творчих умінь учнів молодшого шкільного віку на уроках мистецтва.

У межах першого завдання – вивчення основних категорій дослідження – було проаналізовано науково-педагогічну літературу з питань творчості, творчих здібностей, творчих умінь, а також сутності арт-терапії. З'ясовано, що творчі уміння охоплюють здатність до уяви, асоціативного мислення, нестандартного підходу до виконання завдань, виявлення власного бачення, що особливо важливо у сфері мистецтва. Арт-терапія, як особлива педагогічна технологія, має позитивний вплив на емоційно-особистісний розвиток дитини, знижує тривожність, стимулює самовираження та розвиває творчу активність.

Під час виконання другого завдання було охарактеризовано вікові особливості дітей молодшого шкільного віку у контексті розвитку творчості. Встановлено, що в цьому віці інтенсивно розвиваються уява, фантазія, образне мислення, дрібна моторика, що є важливою передумовою для формування творчих умінь. Водночас діти відкриті до нових вражень, прагнуть самовираження та позитивно реагують на ігрові, емоційно насичені форми навчання, зокрема арт-терапевтичні засоби.

В рамках третього завдання було проаналізовано вплив арт-терапевтичних засобів на розвиток творчих умінь учнів молодшого шкільного віку на уроках мистецтва. З'ясовано, що включення таких засобів, як пісочна терапія, пластилінотерапія, казкотерапія, ізотерапія, сприяє активізації емоційної сфери дітей, розвитку уяви та інтересу до мистецтва. Арт-терапія виконує не лише художньо-естетичну, а й корекційно-розвивальну функцію.

Четверте завдання передбачало теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку ефективності впровадження арт-терапевтичних вправ, творчих завдань у зміст експериментальних уроків мистецтва з метою розвитку

творчих умінь учнів 2 класу. Серед них: «Музичні скарби в піску», «Музичні емоції», «Малюнок настрою», «Друзі для Зайчика», «Лісові звірята», «Музичні інструменти з бабусиної чарівної скрині»ході дослідження було розроблено цикл із 8 уроків образотворчого мистецтва за тематикою розділу «Казкові історії» (підручник Н. Лемешевої), на яких систематично використовувались елементи арт-терапії. Практичне впровадження показало, що застосування таких завдань сприяє зростанню когнітивного, мотиваційного та діяльнісного компонентів творчих умінь учнів.

П'яте завдання стосувалося аналізу результатів дослідження. Порівняльний аналіз даних, отриманих на констатувальному та контрольному етапах, засвідчив значне зростання загального рівня сформованості творчих умінь. Зокрема, кількість учнів із високим рівнем творчого розвитку зросла з 17,6% до 42,1%, а початковий рівень зник повністю (на початку був 8,8%). Частка учнів із достатнім та середнім рівнями теж зазнала динаміки. Загалом 77,2% учнів на завершальному етапі досягли високого або достатнього рівнів (порівняно з 54,4% на початку), що свідчить про ефективність запропонованої методики.

Таким чином, результати теоретичного аналізу та практичної реалізації доводять, що цілеспрямоване застосування арт-терапевтичних засобів на уроках мистецтва в початковій школі є ефективним педагогічним підходом до формування й розвитку творчих умінь учнів. Це дозволяє не лише активізувати художньо-естетичну діяльність школярів, а й позитивно впливає на їхній емоційний стан, комунікативні навички та самовираження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук О. В. Розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2018. 240 с.
2. Беземчук Л. Творчий розвиток школярів засобами музичного мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2015. №1. С.43-48.
3. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя: підручник. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
4. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2014. 137 с.
5. Білоус О. В. Вікова психологія: Навчальний посібник. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2015. 108 с.
6. Бриндіков Ю. Арт-терапія: суть, можливості роботи з військовослужбовцями, учасниками бойових дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород : Говерла, 2017. Вип. 2 (41). С. 42-45.
7. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
8. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000. Ірпінь: Перун, 2001. 1736 с.
9. Веселицька Н. В., Джуваго І. Л. Пластилінографія як засіб втілення художнього образу. *Мистецтво та освіта*, 2024. № (4(114)). 30-37.
10. Вознесенська О.Л. Арт-терапія в Україні: стан та перспективи розвитку. *Львівсько-Ряшівські наукові зошити : Культура – Мистецтво – Освіта – Терапія в міждисциплінарній перспективі*. 2014. Вип. 2. С.93-103.
11. Волик А.С. Арт-терапія як метод зцілення. XIX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох:

проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 19. С. 148-150.

12. Власюк О. М. Арт-терапія: лікування мистецтвом. *Відкритий урок: розробка, технології, досвід*. 2018. № 7 (8). С. 90.

13. Гірний О.І., Савчин М.М. Проблема творчості у навчанні. *Педагогіка і психологія*. 2014. № 1. С. 51–56.

14. Гончаренко С. Український педагогічний словник. С. Гончаренко. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

15. Горбушко Т.Г. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2018. № 35–36. С. 15–22.

16. Грицкова Ю. В. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами LEGOконструювання. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 12, т. 2. С. 106-109.

17. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text> (дата звернення: 09.02. 2025).

18. Деркач О. О. Арт-терапія для допомоги школі. *Мистецтво та освіта*. 2020. № 2. С. 25–28.

19. Докторович М. О. Арт-терапія в діяльності психолога та соціального педагога. Київ: Редакції загальнопедагогічних газет, 2014. 96 с.

20. Дорошенко Т. Розвиток творчих здібностей на уроках музики. *Початкова школа*. 2017. №4. С.34-37.

21. Єрохіна А.М. Принципи побудови творчих занять з музики в початкових класах. Херсон: Айлант, 2021. С.124-132.

22. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (Чинна редакція 04.01.2024 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T172145> (дата звернення: 10.02. 2025)).

23. Замелюк М. І., Магдисюк Л. І., Ольхова Н.В. Арт-терапія як засіб творчої самореалізації особистості. *Психологія: реальність і перспективи*. 2018. №

10. С. 50-57. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2018_10_10 (дата звернення 01.02.2025)

24. Журавльова А. В. Творчі завдання як можливість максимальної реалізації художнього потенціалу студентів-хореографів (на прикладі дисципліни «Теорія та методика викладання популярних танцювальних стилів»). *Педагогічні науки*. 2016. Вип. 132. С. 67-74.

25. Карпенко Є. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених : навч. посібник. Дрогобич: Посвіт, 2024. 152 с.

26. Кельнер С.С. Шляхи розвитку творчих здібностей учнів. *Завучу. Усе для роботи*. 2015. № 15–16. С. 38–55.

27. Козігора М.А. Арт-терапія як засіб навчання і виховання учнів початкової школи. *Молодий вчений*, 2018, № 7 (59), с. 198-201

28. Концепція «Нова українська школа» URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 13.02.2025).

29. Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. Київ: Кондор, 2019. 200 с.

30. Кульчицька О. І., Чорна Л.Г. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей. *Обдарована дитина*. 2019. № 4. С. 13–28.

31. Кульчицька О.І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці. *Обдарована дитина*. 2020. № 1. С. 10-14.

32. Лемешева Н. А. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти. Кам'янець-Подільський: «Абетка», 2019. 128с.

33. Лобач О. О., Кузьомко Л. А. Методика діагностики творчих здібностей молодших школярів URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16385/1/Лобач%20О.%20Кузьомко%20Л.%20Діагностика%20творч%20здібностей.pdf> (дата звернення: 15.02.2025).

34. Мистецтво : особливості викладання в початковій школі: навчально-методичний посібник / автор-уклад. В. П. Мартинова. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.
35. Михайлова Л. Освітня галузь «Мистецтво» та її виховні можливості. *Початкова школа*. 2015. №3. С.15-16.
36. Новоселецька І. Е. Розвиток художньо-творчих здібностей дітей п'ятого року життя засобами мистецтва: дис. ... д-ра філософії з галузі знань 01 Освіта/ Педагогіка за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2021. 221 с.
37. Новоселецька І. Е. Розвиток художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку в реалії інтеграційних вимірів. *Молодий вчений*. 2017. № 10.2 (50.2). С. 60-64.
38. Покатіло С.І. Нестандартні уроки в початкових класах. Активні та інтерактивні форми організації роботи учнів. *Початкове навчання та виховання*. 2021. №16. С.35–38.
39. Руда Г. С. Розвиток музичних здібностей у дітей молодшого шкільного віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*, 2017. Вип. 29 (39). С. 169–172.
40. Смілянець І. О. Арт-терапія як засіб саморозвитку підлітків. *Науковий огляд*. 2015. № 2. С. 42-45.
41. Сорока О.В. Арт-педагогічний супровід молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2021. № 22. С. 152-155
42. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина: в 5 т. / редкол.: О. Г. Дзеверін (голова) та ін. Київ : Рад. шк., 1977, Т. 3. 668 с.
43. Сучасна початкова освіта: реалії та перспективи: зб. наук. праць / за заг. ред. Н.А. Басюк. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2021. 122с.

44. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київська область): Домбровська Я. М., 2016. 473с.
45. Твердовська О. В. Синергетична детермінованість творчого мислення. Синергетика і творчість: Матеріали Всеукраїнської конференції, 11 листопада 2011 р. Київ: Інститут обдарованої дитини ДНАПН України, 2011. С. 222-230.
46. Удовенко Е. О. Філософсько-психологічні аспекти розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2018. № 8.1 (60.1). С. 99-104.
47. Федій О. А. Естетотерапія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.
48. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 751 с.
49. Шост Н.П. Художньо-естетична діяльність (аплікація, ліплення). Альбом-посібник. Київ: Навчальна книга. Богдан. 2019. 56 с.
50. Я у світі: програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР Україна», 2019. 488 с.
51. Liebmann M. Art Therapy for Groups: A Handbook of Themes, Games and Exercises. Cambridge, MA : Brooklyn Books, 2004, 368 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест «Що мені відомо про мистецтво?»

1. Один з видів образотворчого мистецтва, зображення в якому створюється за допомогою фарб — це...

- А) графіка
- Б) фотомистецтво
- В) живопис
- Г) гравюра

2. Визнач зайве слово:

- А) живопис
- Б) графіка
- В) скульптура
- Г) пейзаж

3. Що можна зобразити у пейзажі?

- А) людину
- Б) природу
- В) тварину
- Г) натюрморт

4. Як називається зображення неживих предметів — ваз, фруктів, посуду?

- А) пейзаж
- Б) портрет
- В) натюрморт
- Г) ескіз

5. Хто створює ілюстрації до книжок?

- А) письменник
- Б) художник
- В) музикант
- Г) композитор

6. Визнач зайве слово:

- А) гуаш
- Б) пензлик
- В) фломастер
- Г) піаніно

7. Що таке палітра?

- А) коробка з олівцями
- Б) посудина з водою
- В) дошка або поверхня для змішування фарб
- Г) книжка з картинками

Конспект уроку з мистецтва на тему: «Осіньне дерево»

Мета уроку:

- створити умови для застосування знань, умінь та навичок під час зображення осіннього пейзажу;
- навчати учнів заповнювати всю поверхню стовбура дерева, дотримуючись пропорцій;
- формувати навички виразного малювання (передача настрою за допомогою кольору, використання різних художніх засобів);
- розвивати уважність, спостережливість, естетичний смак;
- виховувати любов до природи та емоційно-ціннісне ставлення до неї.

Матеріали та обладнання: репродукції картин «Золота осінь»; альбомний аркуш, фарби (гуаш або акварель), олівці, воскова крейда, фломастери (на вибір); пензлі, серветки, стаканчики з водою.

Хід уроку:

1. Організаційний момент.

- Привітання з учнями.
- Перевірка готовності до уроку.
- Налаштування на творчу працю.

2. Введення в тему. Учні разом із учителем підходять до вікна.

Учитель:

- Діти, подивіться за вікно. Яка пора року зараз?
- Які зміни відбулися у природі? Які кольори ви бачите на деревах, у траві, в небі?

(Відповіді учнів.)

– Осінь – це чарівна пора, яка надихає не лише поетів і композиторів, а й художників. Сьогодні ми з вами теж спробуємо передати осінню красу на папері.

3. Пізнавальна частина.

Читання вірша:

Нині осінь нас чарує,
Неповторна, чарівна,
Різні барви нам дарує
І дивує нас вона.
Виглядає так казково
Восени і парк, і гай,
Розмаїттям кольоровим
Прикрашає осінь край!

Бесіда з учнями:

- Що ви уявили, коли слухали вірш?
- Які кольори переважають восени?
- Чому осінь називають «золотою»?

– Давайте розглянемо картини художників. (Показ репродукцій.)

Обговорення:

– Що зображено на картинах?

– Який настрій передає осінній пейзаж?

– Які кольори використали художники?

– Як саме вони передали осінній настрій?

4. Практична частина.

Вступна бесіда:

– Сьогодні ми намалюємо осіннє дерево. Це буде пейзаж – тобто зображення природи.

– Подумайте, з чого почнемо малювати дерево. Які кольори вам знадобляться?

– Ви можете використати ті матеріали, які вам до вподоби: фарби, фломастери, олівці або воскову крейду.

Демонстрація техніки виконання:

Учитель показує на прикладі:

– як намалювати стовбур,

– як заповнити його фарбою,

– як створити «листя» за допомогою мазків, крапання, відбитків тощо.

Фізкультхвилинка.

Практичне завдання: самостійно зобразити осіннє дерево, передавши його настрій за допомогою кольору.

Учні використовують на вибір: гуаш, олівці, крейду або фломастери.

5. Підбиття підсумків

Організація міні-виставки дитячих робіт.

Обговорення:

– Яка робота вам сподобалась найбільше?

– Які кольори ви використали?

– Чи вдалося передати осінній настрій?

Підсумок:

– Ви всі сьогодні гарно попрацювали. Кожна робота – неповторна. Осінь у вас вийшла яскрава, барвиста, чарівна! Молодці!

Конспекти уроків з мистецтва з елементами арт-терапії

Урок № 1

Тема: «Твої улюблені книжки. Як створюється книга (дослідження процесу створення книги). Буквиця».

Арт-техніка: Пластилінотерапія – ліплення буквиці.

Мета уроку: ознайомити учнів із процесом створення книги та поняттям «буквиця»; навчити передавати художній образ літери засобами ліплення; розвивати творче мислення, дрібну моторику рук, спостережливість, уяву; виховувати інтерес до читання та книги як джерела знань.

Обладнання та матеріали: зразки старовинних букв (буквиць); пластилін різних кольорів; стеки, дошки для ліплення; картонні основи для оформлення буквиці; серветки для рук.

Хід уроку

1. Організаційний момент.

Привітання з класом. Налаштування на позитивну творчу атмосферу.

– «Сьогодні ми з вами доторкнемось до чарівного світу книги і створимо власну декоративну літеру – буквицю!»

2. Актуалізація знань.

Бесіда:

– Чи любите ви читати книжки?

– Яка ваша улюблена казка чи оповідання?

– Чи помічали ви красиві перші літери у старовинних книжках?

Міні-розповідь учителя:

Книга має багато етапів створення: ідея, текст, ілюстрації, обкладинка, друк. На початку кожного розділу в давнину малювали особливу велику першу літеру – буквицю. Буквиця – це перша велика літера тексту, яка оздоблена квітами, тваринами, геометричними або казковими елементами.

3. Мотивація до творчості. Арт-терапевтичний вступ.

Кожна літера має свій настрій, характер, кольори.

Сьогодні ми не просто виліпимо літеру – ми передамо її образ, настрій, зробимо її чарівною!

4. Демонстрація та пояснення завдання.

Показ зразків букв, прикрашених в стилі буквиці.

Покрокове пояснення:

Оберіть букву – першу літеру свого імені, або улюбленої книги;

Виліпіть основу літери з пластиліну (велика, об'ємна форма);

Прикріпіть її до картонної основи;

Декоруйте її елементами: візерунками, листям, квітами, казковими символами.

5. Практична робота.

Учні працюють самостійно або у міні-групах.

Учитель допомагає, підказує, хвалить.

Можна включити спокійну інструментальну музику.

VI. Презентація робіт. Рефлексія.

Міні-виставка: «Моя літера – особлива!»

Кожна дитина показує свою буквицю та розповідає:

Яку літеру створив(-ла)?

Чим її прикрасив(-ла)?

Який у неї настрій?

VII. Підсумок уроку.

– «Що нового ви дізналися сьогодні?»

– «Що сподобалося найбільше?»

Учитель відзначає оригінальні рішення, фантазію, старанність.

Домашнє завдання (за бажанням): намалювати або виліпити ще одну буквицю до улюбленої книги або власного імені.

Урок № 2

Тема: «Казка в картинках Ілюстрація. Створення художніх образів до казки «Аліса в Країні Див».

Арт-техніка: Пісочна терапія (малювання Білого Кролика або Чеширського Кота)

Мета уроку: формувати вміння створювати художні образи літературних героїв; розвивати асоціативне мислення, фантазію, образне сприймання; ознайомити з технікою пісочного малювання; розвивати дрібну моторику рук, зорову увагу та уяву; формувати вміння створювати художні образи; розвивати асоціативне мислення.

Обладнання та матеріали: скриньки з підсвіткою для пісочного малювання (або планшети з підкладкою і пісок); пісок; ілюстрації до казки «Аліса в Країні Див».

Хід уроку

1. Організаційний момент.

Привітання, позитивне налаштування.

Нагадування правил роботи з піском (акуратність, повага до простору інших дітей, бережливе ставлення до матеріалів).

2. Актуалізація знань.

Бесіда:

– Які казки ви любите читати?

– Чи чули ви про казку «Аліса в Країні Див»?

– Пригадайте, яких героїв ви пам'ятаєте?

Показ зображень героїв казки: Аліса, Білий Кролик, Чеширський Кіт.

3. Мотивація до навчальної діяльності.

Учитель:

– У кожної казки є своя магія. І сьогодні ми не просто створимо ілюстрації до казки – ми зробимо це в особливий спосіб — за допомогою піску.

– Малювати піском – це не лише цікаво, а й дуже заспокійливо. Спробуємо оживити героїв чарівної історії, зобразити їх своїми руками на піску.

4. Ознайомлення з технікою пісочного малювання.

Учитель демонструє основні прийоми:

як засипати пісок рівномірно по поверхні;

як створювати лінії пальцями;

як витирати зображення для нових сюжетів.

Порада дітям:

– У пісочній техніці можна «оживити» героя кілька разів, змінювати деталі, експериментувати.

5. Основна частина. Практична діяльність.

Завдання:

Намалювати піском образ одного з героїв казки:

– Білого Кролика (символ поспіху, хвилювання) або

– Чеширського Кота (образ загадковості, чарівності).

Учитель читає короткий уривок із казки або супроводжує роботу спокійною фоновою музикою.

Підказки для малювання:

– Білий Кролик – великі вуха, жилет, годинник у лапках.

– Чеширський Кіт – широка посмішка, яскраві очі, пухнасте тіло.

6. Музична пауза / фізкультхвилинка

Під фонограму діти імітують рухи героїв:

– Котик потягується, бігає тихенько.

– Кролик поспішає, озирається, махає лапками.

7. Завершення роботи та виставка.

– Демонстрація учнями своїх малюнків.

– Обговорення:

– Що тобі найбільше вдалося?

– Чим сподобався процес малювання піском?

– Який герой вийшов найбільш виразним?

8. Підсумок уроку:

– Сьогодні ми побували у Країні Див, де за допомогою піску оживили героїв казки.

– У кожного з вас вийшов свій казковий герой – неповторний і чарівний!

– Ви справжні чарівники!

Домашнє завдання (за бажанням): намалювати свого героя казки «Аліса в Країні Див» у техніці олівця або фломастера.

Урок № 3

Тема: Мистецькі замальовки. Народження ілюстрації (кадри з мультфільму «Вінні Пух і його друзі» (студія В. Діснея).

Арт-техніка: Кольоротерапія: олівцева ілюстрація. Створення кольоровими олівцями образу Вінні Пуха

Мета уроку: ознайомити учнів з процесом створення ілюстрацій до казкових творів; розвивати уяву, образне мислення, вміння аналізувати ілюстрацію; формувати навички роботи кольоровими олівцями; сприяти емоційній розрядці та позитивному сприйняттю мистецтва.

Обладнання та матеріали: мультфільм «Вінні Пух і його друзі» (студія Діснея, фрагмент); репродукції ілюстрацій Е. Шепарда; підручник (с. 44), альбомні аркуші, прості та кольорові олівці; таблиця «Передача емоцій через колір».

Хід уроку

1. Організаційний момент

Привітання-руханка:

Добрий день! Дружно всі вітаються.

Добрий день! Вліво-вправо повертаються.

Туди – сюди посміхаються. Добрий день!

Дружно всі, не відставайте. Добрий день!

2. Емоційне введення до уроку. Вірш-загадка:

Він веселий й незлобливий,

Цей хороший дивачок.

З ним господар, хлопчик Робін,

І товариш — П'ятачок.

До прогулянок він ласий,

Є на мед чутливий нюх.

Зветься плюшевий ведмедик,

Всім відомо... (Вінні Пух).

Запитання:

– Як ви уявляєте цього героя?

– Які кольори могли б передати його настрій?

3. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми.

– Сьогодні ми спробуємо дізнатися, як народжується ілюстрація до книги. Ви дізнаєтесь про створення образу Вінні Пуха, подивитесь на справжні ілюстрації до книжки та створите власний малюнок, передаючи настрій цього доброго ведмедика через колір та форму.

4. Вивчення нового матеріалу.

Цікавий факт

– Прототипом Вінні Пуха стала реальна іграшка сина Алана Мілна — письменника. Її спершу називали Едвардом. Ім'я «Вінні» — від ведмедиці з зоопарку, а «Пух» — від лебедя. Перегляд ілюстрацій з підручника (с. 44): Е.Шепард. Ілюстрація до книги «Дім на пуховій галявині».

Аналіз зображень:

- Що спільного в ілюстраціях?
- Що їх відрізняє?
- До якого виду мистецтва вони належать?

Висновок:

– Ілюстрація починається з ідеї, потім створюється ескіз – легкий нарис, а вже потім — завершена художня робота.

Перегляд фрагменту мультфільму:

«Вінні Пух і його друзі» (1–2 хв. з демонстрацією емоцій персонажа)

5. Фізкультхвилинка.

6. Практична частина.

Завдання:

Намалюй образ Вінні Пуха, якого ти собі уявляєш, кольоровими олівцями. Передай його емоції за допомогою кольору і форми.

Поради:

Подумай, з яких фігур складається Вінні Пух (кола, овали).

Спочатку легенько наміть форму.

Додай деталі: очі, рот, вуха, баночку меду.

Обери кольори:

- Червоний — активність, доброта;
- Жовтий — радість;
- Коричневий — затишок, тепло.

7. Рефлексія. Підсумок уроку.

Колективний перегляд і обговорення робіт.

Учні вибирають роботу, яка їм найбільше сподобалась, і пояснюють чому.

Висновок: кожен художник бачить героя по-своєму — у цьому і є чарівність ілюстрації.

8. Домашнє завдання (за бажанням): намалювати іншого героя із книги про Вінні Пуха (П'ятачка, Іа, Тигрика) — передаючи його настрій кольором.

Урок № 4

Тема: Розмаїтий світ тварин у мистецтві.

Арт-техніка: малювання тварин гуашшю

Мета уроку: розвивати вміння бачити красу тварин у мистецтві, формувати інтерес до ілюстрування, удосконалювати навички малювання гуашшю, передавати характер тварини через колір, форму та рух.

Обладнання та матеріали: ілюстрації із зображеннями тварин (картини, фото), репродукції творів художників, гуаш, пензлі, палітра, склянка з водою, серветки, альбомний аркуш формату А3 або А4.

Хід уроку

1. Організаційний момент. Віршоване налаштування на роботу:

Щоб нам гарно малювати —

Треба в праці не дрімати.

Пензлик, фарби, аркуш — тут,

У мистецтво — в добру путь!
— Перевіримо готовність до уроку: чи всі приладдя на місці?
— Побажаймо одне одному гарного настрою, як це роблять справжні митці — через посмішку.

2. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми уроку
Сьогодні ми спробуємо побачити світ очима тварини — і передати це на папері.

Тема нашого уроку: «Розмаїтий світ тварин у мистецтві».

Малювати ми будемо гуашшю — насиченою, яскравою, живою фарбою.

3. Вивчення нового матеріалу

Бесіда + демонстрація:

Тварини — одні з найпопулярніших сюжетів у мистецтві.

Погляньте на картини (демонстрація репродукцій):

М. Примаченко — фантастичні звірі;

І. Гуров — реалістичні образи птахів та котів;

П. Пікассо — образи бика, голуба.

Запитання до учнів:

Чим відрізняються тварини на цих картинах?

Які кольори використовували художники?

Чи можна лише за кольором зрозуміти, добра чи зла тваринка?

Висновок: гуаш дозволяє художнику передавати настрій, характер і навіть темперамент тварини через яскравість, м'якість або контраст фарб.

4. Практична робота учнів

Завдання:

Намалювати улюблену або вигадану тварину, використовуючи гуаш.
Передати її характер, настрій і красу.

Покрокова інструкція:

Уяви свою тварину (реальну чи фантастичну).

Наміль олівцем легкий контур тіла.

Визнач, які кольори найкраще її підкреслять.

Розфарбуй фігури гуашшю: почни з великих форм, потім переходь до деталей.

За бажанням — створити фон (трава, небо, джунглі тощо).

Поради:

Пам'ятайте про співвідношення частин тіла.

Використовуйте насичені кольори, не розмивайте багато водою.

Давайте тваринці «життя»: очі, рух, емоції.

5. Рефлексія. Підсумок уроку. Колективний перегляд робіт.

Виберіть малюнок, який вас вразив.

Скажіть, що саме вам сподобалось: колір, рух, форма, настрій.

Прибираємо робоче місце та дякуємо одне одному за творчість!

Тема: Казка веселих крапочок. Незвичайні художні техніки. Основні і похідні кольори. Основи композиції. Малювання акваріумних рибок крапочками (гуаш).

Арт-техніка: Точкова техніка (крапко терапія).

Мета уроку: ознайомити з нетрадиційною технікою; закріпити знання про основні та похідні кольори, розвивати креативне бачення, дрібну моторику, уяву та почуття ритму й композиції; виховувати охайність, старанність, естетичний смак.

Обладнання та матеріали: ілюстрації з прикладами точкової техніки; гуаш (основні кольори: червоний, синій, жовтий, білий, чорний); ватні палички, зворотній бік пензлика, зубочистки або пальчики — як інструменти для крапок; баночка з водою, серветки; аркуші білого або кольорового паперу формату А4; веселий аудіосупровід або фонова музика.

Хід уроку

1. Організаційний момент. Привітання з учнями. Перевірка готовності до уроку. Налаштування на творчу атмосферу.

Слово вчителя: Сьогодні на нас чекає незвичайна казка — казка веселих крапочок, які вміють створювати чудеса!

2. Емоційне введення в урок.

Питання до учнів:

— Чи звертали ви увагу, з чого складається картина?

— А чи може малюнок бути складений лише з крапочок?

Показ зразків: зображення тварин, рослин, орнаментів, створених за допомогою точок. Приклади робіт у стилі дот-арт (австралійський живопис), крапкового малювання.

3. Повідомлення теми та мети уроку (1–2 хв)

Тема нашого уроку — «Казка веселих крапочок». Ми не просто будемо малювати, а створимо цілий підводний світ — акваріумних рибок, використовуючи точкову техніку.

Також пригадаємо основні та похідні кольори, навчимося створювати композицію.

4. Актуалізація знань.

Міні-бесіда про кольори:

— Назвіть три основні кольори.

— Які кольори можна отримати, змішуючи їх?

Міні-дослід (продемонструвати):

Жовтий + синій = зелений

Синій + червоний = фіолетовий

Жовтий + червоний = помаранчевий

Висновок: Похідні кольори утворюються при змішуванні основних.

5. Ознайомлення з технікою «крапкотерапії».

Пояснення: це різновид нетрадиційного малювання, коли замість ліній ми малюємо точками. Кожна крапочка — як окрема фарбова нота. Разом вони створюють яскравий образ.

Показ прийомів:

Як ставити крапки ватною паличкою / зворотнім боком пензлика.

Можна варіювати розмір крапки (натиск, інструмент).

Змішування кольорів, створення орнаментів та фактур.

6. Фізкультхвилинка

«Рибка пливе»: легка руханка з імітацією рухів підводних мешканців.

Дихальна вправа «бульбашка»: вдих — набрати воду, видих — випустити бульбашки.

7. Практична робота: малювання акваріумних рибок крапочками (гуаш)

Завдання:

Намалювати фантастичну або реальну рибку (одну чи декілька) в акваріумі.

Для малювання використовувати лише точки різного розміру і кольору.

Продумати фон (вода, водорості, піщане дно, бульбашки).

План роботи:

Легко намітити олівцем форму рибки.

Обрати кольори (використовувати як основні, так і змішані).

Заповнити фігуру крапочками.

Декорувати фон композиції.

8. Рефлексія. Підсумок уроку.

Колективний перегляд робіт:

— Оберіть роботу, яка вам найбільше сподобалася.

— Поясніть свій вибір: кольори, деталі, ідея.

Прибирання робочого місця.

Урок № 6

Тема: Незвичайні картинки.

Арт-техніка: техніка кляксографія

Мета уроку: ознайомити учнів із нетрадиційною технікою малювання — кляксографією. Навчити створювати образи з плям, бачити незвичне в звичному. Розвивати творчу уяву, фантазію, асоціативне мислення. Сприяти емоційному розвантаженню учнів. Виховувати здатність до самовираження, впевненість у власних творчих діях.

Обладнання та матеріали: аркуші паперу (формат А4); пензлі, баночки з водою; акварельні або рідкі гуашеві фарби; серветки, склянки, підкладки; трубочки для видування або складений навпіл аркуш (альтернатива); фломастери / гелеві ручки для допрацювання зображення; магнітна дошка або планшет для демонстрації прикладів.

Хід уроку

1. Організаційний момент.

Привітання. Побажання гарного настрою.

Девіз уроку: «У кожній плямі — щось цікаве сховане!»

2. Актуалізація знань.

Бесіда:

Якими техніками малювання ви вже користувалися?

Чи пробували ви створювати малюнок не пензлем, а плямою?

Що таке фантазія? Чи можна з плями зробити казковий образ?

3. Повідомлення теми та мети уроку.

Сьогодні ми спробуємо себе у ролі чарівників, які перетворюють випадкові плями на справжні картинки — це техніка кляксографія.

Кляксографія — це вид мистецтва, де малюнок створюється із випадкової плями фарби, яку потім допрацьовують.

4. Арт-терапевтична частина: знайомство з технікою. Міні-презентація прикладів (показ клякс у вигляді тварин, облич, птахів, фантастичних істот).

Демонстрація техніки:

Варіант 1: На білий аркуш капаємо фарбу, складаємо його навпіл і розгинаємо — утворюється симетрична пляма.

Варіант 2: Капаємо фарбу і дмухаємо через трубочку, створюючи розгалужену форму.

Порада: використовуйте 1–2 кольори, не змішуйте одразу багато.

5. Практична діяльність учнів.

I етап — створення плями:

Учні капають фарбу на аркуш і створюють пляму одним із варіантів.

II етап — інтерпретація:

Розглядають пляму, вигадують, що вона нагадує (тварину, казкового героя, дерево тощо).

Додопрацьовують зображення фломастерами, ручками чи пензлем.

6. Презентація робіт.

Міні-виставка «Що побачив у кляксі?»

Учні демонструють свої роботи, розповідають, що саме вони зобразили.

«У мене вийшов...» (зайчик, дракончик, привид, дерево, хмара тощо)

7. Рефлексія. Підсумок.

Що було цікавим на уроці?

Чи сподобалась вам техніка кляксографії?

Які образи ви створили?

Гра «Світлофор»: Підніми:

зелений кружечок — мені було цікаво;

жовтий — щось нове дізнався, але було трохи складно;

червоний — хочу ще спробувати іншим разом.

Домашнє завдання (за бажанням): спробувати створити ще одну «казкову кляксу» вдома та вигадати до неї коротку історію.

Урок № 7

Тема: Зимова казка.

Арт-техніка: Кольоротерапія: малювання замку Снігової Королеви синьою та білою гуашшю.

Мета уроку: ознайомити учнів із поняттям холодної гами кольорів. Сприяти розвитку образного мислення, художньої уяви та емоційного сприйняття кольору. Формувати вміння створювати ілюстрацію до літературного твору. Розвивати дрібну моторику, охайність, старанність. Виховувати інтерес до мистецтва та літератури.

Обладнання та матеріали: гуашеві фарби (синя, біла, чорна, срібна за бажанням), аркуші білого паперу формату А4 або А3, пензлі різної товщини, палітра, серветки, вода, ілюстрації замків, сніжних пейзажів, Снігової королеви, відео з уривком з казки «Снігова королева».

Хід уроку

1. Організаційний момент.

Слово вчителя:

— Діти, привіталися, усміхнулися — і до мене повернулися.

— Дружно візьмемось за руки:

Раз, два, три, чотири, п'ять —

Хочемо у світ мистецтва знову завітати!

2. Емоційне введення до уроку.

Поетичний настрій:

Сніг пушинками кружляє, біле міряє шитво.

Раз на рік таке буває: свято! Сніг! Зима! Різдво! (І. Франко)

Бесіда про зиму:

— Яка зараз пора року?

— Які асоціації виникають, коли ми говоримо про зиму?

(Відповіді дітей: сніг, крига, мороз, льодяники, свята...)

3. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми уроку.

Метод «Гранування»: слово «ілюстрація».

Учні по черзі називають слова-асоціації: книжка — сторінка — текст — художник — папір — фарби — настрої — колір...

Пояснення вчителя:

Ілюстрація — це зображення, що розкриває зміст тексту.

Над нею працює художник-ілюстратор. Сьогодні ми спробуємо стати такими художниками.

Слухання уривка з казки «Снігова королева» (короткий опис замку).

— Як ви уявляєте замок Снігової Королеви?

— Які кольори можна використати для його зображення?

(Очікувані відповіді: білий, синій, сріблястий — бо це «холодні кольори».)

4. Актуалізація знань. Узагальнення навчального матеріалу.

Бесіда:

— З яких частин складається будівля чи замок?

(Відповіді: башти, стіни, вікна, двері, арки, сходи...)

— А з чого складатиметься крижаний замок? Які форми доречні?

(Очікувано: гострі, ламані, кутові, схожі на кристали, крижані шпилі...)

5. Фізкультхвилинка.

6. Практична робота.

Тема: Замок Снігової Королеви — ілюстрація до казки.

План роботи:

Легко намітити простий силует замку простим олівцем.

Використовувати тільки холодні кольори — білу, синю, блакитну, сріблясту гуаш.

Надати гострі форми: шпилі, крижані вежі, вікна, арки.

Працювати в техніці кольоротерапії: наносити фарбу плавно, звертаючи увагу на відчуття від кольору.

За бажанням — додати сніжинки, небо, місяць, візерунки.

Поради вчителя:

Не змішувати забагато кольорів — зберігати «зимову чистоту».

Дотримуватись композиції: головна фігура — замок, фон — другорядний.

7. Рефлексія діяльності.

Запитання до учнів:

— Які кольори найчастіше використовували сьогодні у своїй ілюстрації?

— Це холодні чи теплі кольори?

— Як ці кольори вплинули на ваш настрій?

— Чи все вдалося? Що хотіли б змінити або вдосконалити?

8. Підсумок уроку. Колективне обговорення.

Перегляд учнівських робіт:

Вчитель або учні висловлюють позитивні коментарі.

Урок № 8

Тема: Різдвяна казка

Техніка: Змішана техніка + казкотерапія. Ілюстрація до казки В. Сухомлинського «Зайчик і Місяць»

Мета уроку: ознайомити учнів із поняттям змішаної техніки в образотворчому мистецтві; розширити уявлення дітей про художнє оформлення казки, розвивати уяву, емоційну чутливість, формувати навички композиції, роботи з кольором та формою.

Обладнання та матеріали: ілюстрації до творів В. Сухомлинського; картон, кольоровий папір, гуаш, пензлі, ватні палички, серветки; пластилін або пастель; білий аркуш формату А4.

Хід уроку

1. Організаційний момент.

Привітання з дітьми. Налаштування на робочий настрій: «Уявіть, що ми з вами вирушаємо у чарівну зимову подорож».

2. Актуалізація знань.

Бесіда:

Що таке казка? Які казки вам подобаються?

Чи пам'ятаєте казки, у яких героями є тваринки?

Що ви знаєте про В. Сухомлинського?

3. Казкотерапія.

Читання або прослуховування казки В. Сухомлинського «Зайчик і Місяць»
(у повній версії, з відповідною емоційною інтонацією)

Обговорення:

Хто головний герой казки?

Що відчував Зайчик? Чому?

Який настрій викликає ця історія?

Як ви уявляєте цю сцену?

4. Вивчення нового матеріалу.

Розповідь вчителя + демонстрація:

Що таке змішана техніка в образотворчому мистецтві? (Поєднання різних матеріалів: гуаш, пастель, вирізки, друкування тощо).

Показ зразка роботи: ілюстрація, де поєднані різні матеріали (наприклад: фон намальований гуашшю, персонаж — виліплений або наклеєний).

5. Практична діяльність.

Завдання: Створити ілюстрацію до казки «Зайчик і Місяць» у змішаній техніці

Фон: малювання нічного неба гуашшю (синій + білий, можливе розбілювання);

Місяць: можна зробити відбитком кружечка з губки або ватного диска (білий/жовтий);

Зайчик: ліплення з пластиліну або аплікація з паперу;

Сніг: відбитки білої гуаші ватною паличкою або пальчиком;

Дерева, пагорби: олівцями або пастеллю (можна ввести графічні елементи).

Діти працюють під спокійну музику. Учитель допомагає, надихає, підказує.

6. Рефлексія. Оцінювання.

Виставка робіт — «Галерея різдвяних казок»

Обговорення:

Чи вдалося вам передати настрій казки?

Що вам найбільше сподобалося?

Які матеріали вам було цікаво використовувати?

Метод «Долонька»:

Підніміть пальчик, якщо:

вам сподобалось працювати;

ви дізналися щось нове;

хочете створити ще ілюстрації до казок.

7. Підсумок уроку. Домашнє завдання (за бажанням): намалювати ілюстрацію до улюбленої казки в подібній техніці.